

TARİHSEL BOYUTUYLA İSVEÇ’TE TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU*

Birsel KARAKOÇ**

Öz: Bu makale, İsveç’te Türk dünyası üzerine yapılan araştırmaların gelişimini tarihsel bir bakış açısıyla ortaya koyarak günümüzdeki durumu ele almaktadır. İsveç ile Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler İsveç tarihinde 1521-1611 yıllarını içine alan ve Vasa Hanedanı olarak bilinen döneme kadar uzanır. Kırım Hanlığı, 1568-1592 yılları arasında hüküm sürmüş olan III. Johan zamanında İsveç ile Doğu Avrupa arasındaki siyasi ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır. Türk tarihinde Demirbaş Şarl ismiyle bilinen Kral XII. Karl zamanında ise bu ilişkiler daha da gelişerek devam etmiştir. Makale, tarihi arka planı tartıştıktan sonra Türk dünyası üzerine çalışmaların İsveç’te uluslararası bir araştırma disiplini olarak gelişip bugün bulunduğu noktaya geliş sürecini bir bütün olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Türkoloji merkezleri, arşivler, kütüphaneler ve yayınlar ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk dünyası araştırmaları, İsveç, Uppsala Üniversitesi, Türkoloji, İsveç Devlet Arşivi.

The Historical Development and Current State of Turkic Studies in Sweden

Abstract: The article aims to outline the historical development and current state of Swedish research on the Turkic speaking world. Sweden’s diplomatic ties with the Crimean Khanate and the Ottoman Empire date back to the Vasa Period (1521-1611), as it is known in Swedish history. During Johan III’s (1568-1592) reign, the Crimean Khanate had a significant role in the political relations between Sweden and Eastern Europe. During the reign of King Charles XII, also known as Demirbaş Şarl in Turkish history, these relations continued to grow. After addressing the historical context, the article’s focus is on the gradual emergence of Turkic studies as an international study field in Sweden. In this context, Turcological institutions, archives and libraries that possess Turkic material, and publications on Turkic subjects will be presented.

Keywords: Turkic Studies, Sweden, Uppsala University, Turcology, The National Archives of Sweden.

---

* Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 07.10.2022 - 05.01.2023

** Prof.Dr., Uppsala Üniversitesi, Diller Fakültesi, Dilbilim ve Filoloji Bölümü, Türk Dilleri Anabilim Dalı, Uppsala, İsveç. E-posta: birsel.karakoc@lingfil.uu.se, ORCID: 0000-0001-7487-7620.

Giriş ve Makalenin Kapsamı

Bu makale, İsveç'te Türk dünyası üzerine yapılan araştırmaların tarihsel gelişimini ve bugünkü durumunu konu edinmektedir. Bu çerçevede, İsveçlilerin Türk halklarıyla olan tarihi-siyasi münasebetleri, İsveç'te Türk dünyasına karşı oluşan ilgi ve merak ile bunun doğal bir sonucu olarak Türklük bilimi araştırmalarının kendi kuram ve yöntemleri temelinde uluslararası bir bilim dalı olarak gelişip bugün bulunduğu noktaya gelmesi bir bütün olarak ele alınacaktır. İsveç'te Türk dünyası üzerine yürütülen araştırmaları yeterince ortaya koyabilmek için tarihi çerçeveyi kronolojik ve bütünsel bir bakışla sunmak kaçınılmazdır. Bununla ilgili olarak, konumuza geçmeden önce hemen kısa bir örnek vermek gerekirse, İsveç'in Demirbaş Şarl döneminde Rusya ile giriştiği savaşta Poltava'da yaşanan mağlubiyet sonucu Sibirya'ya savaş esiri olarak gitmek zorunda kalan İsveçli subaylardan bahsetmeden Türkoloji'de çığır açacak olan keşifleri anlamak mümkün değildir. Bu mağlubiyet ve esir düşen subayların Sibirya'ya uzanan öyküsü her ne kadar talihsizlik gibi görünse de bu durumun, sonrasında Türkoloji bilimi açısından ne derece önemli gelişmelere zemin hazırladığı hepimizin malumudur. Tarih insansız olmaz ve İsveç-Türk dünyası ilişkileri bağlamında asıl konumuz olan Türkologların yanısıra, ismini kısaca da olsa anmadan geçemeyeceğimiz seyyahlar, elçiler, misyonerler, koleksiyoncular, coğrafyacılar, mütercimler ve daha başkaları da vardır. Şüphesiz ki bu isimlerin hepsi de bilimsel gayelerle hareket etmemiştir. Buna rağmen bunları, Türkoloji'nin İsveç'te adım adım bilimsel bir disiplin olarak geliştiği yola kendi çapında irili ufaklı taşlar döşeyen ustalar hükmünde görmek mümkündür. Dolayısıyla, her ne kadar esas itibarıyla İsveç Türkologlarını ve ortaya koydukları eserleri ele alacak olsak da, bu tarihsel şahsiyetlerin yanısıra ayrıca Türk dünyasına yönelik çalışmalarını doğu bilimleri, genel dilbilim, sanat tarihi, etnografya gibi başka araştırma disiplinleri çerçevesinde yürüten bazı isimlere de konunun bütünlüğü açısından kısaca değinilecektir.

Buraya kadar yazdıklarımın da anlaşılacağı üzere, İsveç'te Türkoloji konusunu daha geniş bir anlamda Türklük Bilimi ve Türk dünyasına yönelik araştırmalar ekseninde ele alan bu makale, konu üzerine özellikle İsveç bağlamında bilinen pek çok hususu yeni bir bakış açısıyla bir araya getirerek, bir diğer ifadeyle küçük parçaları birleştirerek, mümkün olduğunca bütüncül bir tasvir ortaya koymayı hedefliyor. Dolayısıyla, öncelikle 1900'lü yılların ilk yarısında Ture A. J. Arne (d. 1879-ö. 1965), Karl Vilhelm Zetterstéen (d. 1866-ö. 1953), Walther Björkman (d. 1896-ö. 1996) ve Gunnar Jarring (d. 1907-ö. 2002) gibi tarihçi, şarkiyatçı ya da Türkolog olan bilim adamlarının İsveç-Türk dünyası ilişkileri ve İsveç'te Türklük biliminin gelişimi üzerine İsveççe ya da Almanca olarak kaleme aldıkları eserlerden ve daha sonraki dönemlerde yapılmış pek çok eserden karşılaştırmalı kaynak taraması yöntemiyle yararlanılmıştır. Aynı zamanda, bağlamı tam olarak ortaya konmamış bazı hususlarda, daha eski ve özgün belge ve eserler, ya da göz

ardı edilmiş olan eserler de mümkün olduğunca tekrar gözden geçirilerek bilgiler tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu açılardan, makalenin, en güncel gelişmelerin de dikkate alınmasıyla oluşturulmuş kapsamlı kaynakça kısmının konu ile ilgilenen araştırmacılar için yönlendirici olması amaçlanmıştır.

Makalenin 2. Bölümünde İsveç'in Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile olan tarihi münasebetlerinin başlangıcı ana hatlarıyla ele alındıktan sonra, 3. Bölümde 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde İsveçlilerin Osmanlı topraklarında ve Orta Asya'da yaptıkları araştırmalara yer verilecektir. 4. Bölüm İsveç'te Türkoloji'nin kurumsal bağlamda akademik bir disiplin olarak oluşumunu, 5. Bölüm İsveç'te Türkoloji kaynaklarının bulunduğu arşiv ve kütüphaneleri, 6. Bölüm Şarkiyat ve Türkoloji konularının yer aldığı süreli yayınları konu edinmektedir.

1. İsveç'in Türk Dünyası ile Olan Tarihi-Siyasi İlişkileri

1.1. Anadolu'da İlk Temaslar

İsveçliler'in Türk dünyası ile, zaman zaman duraklama dönemleri yaşanmış olsa da gelişerek devam eden ilişkilerinin 11. yüzyılın başlarına, hatta daha eski dönemlere kadar uzanan bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Anadolu'da Bizans kralının korumaları arasındaki Rus ordu birliği içerisinde Rusya üzerinden gelmiş olan İskandinav kökenlilerin bulunduğu, hatta IV. Roman Diogenes zamanında bu İskandinavların Malazgirt Savaşına katıldığı bildirilir (Arne, 1927). Türkler ile İsveçlilerin Anadolu'daki ilk karşılaşmalarının muhtemelen Selçuklu sultanı Tuğrul Bey ile Kral Konstantin Monomakh arasında gerçekleşen muharebeler sırasında olduğunu ifade eden Arne (1927), İsveç'in Güney Gotland bölgesinde yapılan kazılarda bulunan ve bu iki Bizans kralı adına bastırılmış olan gümüş paraların bu görüşü destekleyen bulgular olduğunu belirtir. Bu paralar Bizans kralları tarafından muharebelere katılan İskandinav askerlerine maaş olarak ödenmiş olmalıdır.

Daha sonraki dönemle ilgili fazla bir bilgi olmamakla birlikte 1616'da Fars diyarına yapacağı yolculukta uzun bir süre İstanbul'da kalan ilk İsveçli olarak tarihe geçen kişi Seyyah Bengt (*Resare Bengt*) adıyla maruf Bengt Bengtson Oxenstierna (d. 1591-ö. 1643) olmuştur. Bu uzun İstanbul ikameti boyunca Türkçe de öğrenden Bengt, 1617'de at sırtında Anadolu'yu gezerek kırk üç günde Halep'e ulaşmıştır. Bengt'in seyahat günlükleri maalesef kaybolmuştur ama daha sonra Sven Hedin (1921) başka kaynaklara başvurarak bunları ortaya koymaya çalışmıştır (Arne, 1927; Björkman, 1932a).

1.2. Kırım Hanlığı ile İlişkiler

Altınordu Devleti'nin yerini alan hanlıklardan biri olan Kırım Hanlığı (1441-1783), 1475'ten sonra Osmanlı Devleti'ne tabi bir statüde idi. Kırım Tatarları ile İsveçliler arasındaki ilişkiler İsveç tarihinde Vasa Hanedanı olarak bilinen 1521-

1611 arasındaki döneme kadar uzanır. Gustaf Vasa olarak da bilinen Kral I. Gustaf (d. 1496-ö. 1560) döneminde 1556'daki resmi kayıtlarda Tatarlardan bahsedilir. Kırım Hanlığı, 1568-1592 yılları arasında hüküm sürmüş olan III. Johan (d. 1537-ö. 1592) zamanında İsveç ile Doğu Avrupa arasındaki siyasi ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır. Rusya ve Lehistan'ın eskilerden beri Baltık Denizi'ne doğru açılma emellerinden endişe duyan İsveç, bu tehdit karşısında, Rusya'nın güneyinde geniş bir alana hâkim olan Kırım Hanlığı'nın desteğine ihtiyaç duymuştur. 1579 yılında kral, Stokholm'de Tatar elçisini kabul eder ve daha 1581 gibi erken bir dönemde Kırım Hanlığı'nın III. Johan nezdinde bir elçisi vardır. 1592'de iki İsveç elçisi Rusya'ya karşı birlik oluşturma göreviyle Kırım Tatarlarına gönderilir. Daha sonra bu siyasi-diplomatik ilişkiler 1611-1632 yılları arasında hüküm sürmüş olan Gustaf II. Adolf (d. 1594-ö. 1632) döneminde gelişir. Gustaf II. Adolf'un tahta geçmesi İsveç'in 1718'e kadar sürecek olan büyük devlet olduğu dönemin de (*stormaktstid*) (1611-1718) başlangıcı olur. Kırım Hanlığı ile olan ilişkiler Gustaf'ın ölümüyle bir süreliğine kesilir (Jarring, 1932, 1987; Zetterstéen, 1952).

Kırım Hanı I. Bahadır Giray'ın (1637-1641)¹ 1637'de Kraliçe Kristina zamanında (1632-1654) İsveç Devleti'ne Arslan Ağa öncülüğünde bir heyet göndererek dostane mesajlarla tahta çıktığı bilgisini vermesiyle yeniden canlanan ilişkiler, Karl X. Gustaf (1654-1660) ve XI. Karl (1655-1697) zamanında da devam eder. İsveç arşivlerinde muhafaza edilen en eski Tatarca belgeler de 1637'de gönderilen bu mektuplardır (Jarring, 1932; Zetterstéen, 1941, 1945).² Bu dönemde sarayda Kırım Tatarcası bilen kimse olmadığı için handan gelen bu on adet mektubun okunması mümkün olmamıştır. Karl V. Zetterstéen 1952'de bu mektuplardan birisinin İsveççe çevirisini yayınlamıştır. Zetterstéen 1945'te yayınladığı İsveç Devlet Arşivinde bulunan Türkçe, Tatarca ve Farsça belgelerin kataloğunda bu mektuptan 135 numaralı eser olarak söz eder. Hemen bu bağlamda, Zetterstéen'in 1952'deki makalesinde İsveççe çevirisini yayınladığı bir başka Tatarca diplomatik belgeden de söz edebiliriz. Bu mektup, 1742'de II. Selâmet Giray (1740-1743) tarafından Kral I. Fredrik'e (1720-1751) gönderilmiştir. İsveç Devlet Arşivinde aynı zamanda konsolos Venture de Paradis tarafından yapılmış Fransızca bir çevirisi de mevcut olan bu mektup, Zetterstéen'in 1945 yılındaki kataloğunda 212 numaralı eser olarak verilir.

¹ Parantez içerisindeki tarihler, sultanlar, hanlar, kral ve kraliçeler için devlet yönetiminde hüküm sürdükleri dönemi göstermektedir. Doğum ve ölüm tarihlerine işaret etmek için ayrıca d. (doğum) ve ö. (ölüm) kısaltmaları kullanılmıştır.

² 1630 senesinde Cambek Giray (1628-1635) tarafından Gustaf II. Adolf'e Kamber Ağa adlı bir elçinin öncülüğünde gönderilen dokuz kişilik Tatar heyeti de beraberinde ipek keseler içinde han ve ailesi tarafından gönderilen mektuplar ile hediyeler getirirler. Bu hediyeler bugün Stokholm'deki Kraliyet Askeri Müzesinde (*Livrskammaren*) muhafaza edilmektedir (Święcicka, 1997).

1650'de III. İslam Giray (1644-1654) tarafından gönderilen elçi Hacı Mustafa Beg, Rusya ile Lehistan'a karşı Kırım Hanlığı ile İsveç arasında bir ittifak oluşturma ve anlaşmanın detaylarını görüşmek üzere Kırım'a bir elçi gönderilmesi konularındaki önerileri kraliçeye iletir. Hacı Mustafa Beg bu bağlamda, bu iki ülkeye karşı hanın, komşu Tatar halklarından da destek alarak beş gün içinde elli bin asker seferber edebileceğini bildirir.

Daha sonraki yıllarda, IV. Mehmet Giray döneminde (1654-1666) 1655 ile 1661 yıllarında ve Adil Giray (1666-1671) döneminde de 1666 ve 1670'de Stokholm'e elçiler gelmiştir. Hanın, 1 Şubat 1661'de Bahçesaray'da Kırım Tatarcasıyla kaleme alınan mektubu, o zaman Uppsala Üniversitesinde Doğu Dilleri profesörü olan Christian Ravius tarafından yapılan Latince çevirisiyle birlikte bugün İsveç Devlet Arşivinde muhafaza edilmektedir. İsveç-Tatar iş birliği, XII. Karl zamanında 1709'daki Poltava Savaşından sonra büyük ölçüde kesilir.

Zetterstéen (1952) ve Jarring (1932, 1987) İsveç-Kırım Hanlığı arasındaki diplomatik ilişkiler konusunu geniş ölçüde ele almışlardır. Ayrıca, Święcicka (1997), 1637'den başlayarak 18. yüzyılın ortalarına kadar süren dönemde, bir başka ifadeyle Gustaf Vasa'dan XII. Karl'a kadar olan dönem içerisinde, İsveç, Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik yazışma ve belgeleri değerlendirir. Kırım Tatar Hanlığı'ndan gelen belgelerin bir kısmı daha sonraki zamanlarda kaybolmuştur (Zetterstéen, 1945, s. XIII). Kalan belgelerin büyük çoğunluğu İsveç Devlet Arşivinin *Turcica* ve *Tatarica* bölümlerinde olmakla birlikte az sayıda yazışma Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi Carolina Rediviva'dadır. Bu belgelerin büyük bir kısmının yayını ve İsveççeye çevirisi henüz yapılmamıştır (Święcicka, 2005).

1.3. 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile İlişkiler

İsveç'in Osmanlı Devleti ile de ilk diplomatik ilişkilerinin başladığı dönem III. Johan dönemidir. Daha sonra, Gustaf II. Adolf 1631'de IV. Murat'a (1623-1640) bir elçi göndererek Habsburg'a karşı birlikte hareket etme konusundaki isteğini dile getirir ama bu girişimi başarılı olmaz. Hem IV. Murat hem de daha sonra gelecek olan iki sultan döneminde Devlet-i Aliyye Avusturya ile bağların kopmasını istememiştir (Arne, 1927).

Yukarıda da belirtildiği üzere, Rusya ve Lehistan'ın yayılmacı emellerinden endişe eden İsveç, Karl X. Gustaf (1654-1660) zamanında Sultan IV. Mehmed'e (1648-1687) Claes Brorsson Rålamb (d. 1622-ö. 1698) adlı bir elçi gönderir. Kralın bu elçiyi göndermekteki amacı İsveç'in Lehlere karşı mücadelesinde hem Osmanlı padişahının desteğini talep etmek hem de padişahın, Kırım hanını da İsveç'in yanında yer alma konusunda ikna etmesini sağlamaktı. 14 Mayıs 1657'de İstanbul'a ulaşan Rålamb o zaman çocuk yaşta olan padişaha kralın isteklerini anlatan nâmeyi takdim eder. Fakat Rålamb, İstanbul'daki İngiliz elçisi tarafından desteklenmesine rağmen Fransız elçisinin sultana ve vezire yaptığı

olumsuz telkinler sonucu sultanın güvenini kazanamaz. Böylece, Ocak 1658'de İsveç'e dönmek üzere İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır (Arne, 1927; Björkman, 1932a).

Rålamb, üzerinde durmamız gereken önemli bir kültür insanıdır. İstanbul'daki kısa elçilik dönemi (1657-1658), Türk kültür ve geleneklerini, sarayları, toplumsal düzeni ve dini yaşantıyı ayrıntılı ama ön yargılı bir şekilde yansıttığı günlüğü sayesinde özel bir üne sahip olmuştur. Rålamb'ın *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658* adlı bu günlüğü (Rålamb, 1963) Ayda Arel tarafından *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658* adıyla Türkçeye de çevrilmiştir (2013) (Rålamb ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Jarring, 1986; Brendemoen, 1988). Günlük, Osmanlı kadın ve erkek kıyafetlerini gösteren 121 küçük suluboya resim de ihtiva etmektedir. Rålamb'ın İstanbul'dan beraberinde getirdiği, IV. Mehmed'in tören alayını yansıtan ve döneminin Osmanlı toplumsal-kültürel yaşantısını belgeleyen 20 büyük resim, Uppsala Üniversitesinde İslam sanatları uzmanı olan Karin Ådahl tarafından İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü yayınları arasında yayınlanmıştır (Ådahl, 2006a). Eserin, Ali Özdamar tarafından *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul ziyareti ve resimleri, 1657-1658* adıyla Türkçeye çevirisi de yapılmıştır (Ådahl, 2006b). Söz konusu resimlerin kim tarafından ve nerede çizildiği belli değildir. Rålamb'ın günlüğü Stokholm'deki İsveç Devlet Arşivinin (*Riksarkivet*) *Diplomatica, Turcica*, bölümünde, koleksiyonu Kraliyet Kütüphanesinde (*Kungliga Biblioteket*), söz konusu resimler ise Stokholm'deki Kuzey Müzesinde (*Nordiska Museet*) muhafaza edilmektedir.

Karl X. Gustaf ve elçisi Rålamb'dan sonra İsveç-Osmanlı ilişkileri, ancak tekrar, askeri tebaasıyla birlikte Osmanlı topraklarında beş yıldan fazla ikamet eden ve Türk tarihinde Demirbaş Şarl (d. 1682-ö. 1718) ismiyle maruf Kral XII. Karl zamanında hareketlenecektir.

1.4. Demirbaş Şarl Dönemi

1697-1718 arasında hüküm süren XII. Karl'ın, nâm-ı diğer Demirbaş Şarl'ın, Osmanlı topraklarında geçirdiği dönem üzerine hem Türkler hem de İsveçliler tarafından kaleme alınmış çok sayıda eser vardır. Bunlar arasında öncü niteliğinde olanlar Târih-i Râşid ve Karl Vilhelm Zetterstéen tarafından *Karl Järnhuvud i Turkiet* başlığıyla 1923'te İsveççeye tercümesi de yapılmış olan Ahmed Refik'in *Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şarl* adlı eseridir (1332 [1913]). Akdes Nimet Kurat tarafından 1943'te yayınlanmış olan *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiyede Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu* adlı kitap da yine bu konuda önemli bir kaynaktır. Eric Tengberg'in *Från Poltava till Bender: En studie i Karl XII:s turkiska politik 1709-1713* (Poltava'dan Bender'e: XII. Karl'ın 1709-1713 arası Türk siyaseti üzerine bir araştırma) adlı kitabı Demirbaş Şarl üzerine önemli bir İsveççe kaynaktır. Burada asıl amacımız XII. Karl

dönemini detaylı olarak ele almak olmadığı için Karl'dan ve Osmanlı'da geçirdiği dönemden sadece konumuz çerçevesinde önemli bazı hususları ön plana çıkararak kısaca bahsedeceğiz.

Sultan III. Ahmed (1703-1730), 1707'de XII. Karl'a, Yergögülü Mehmet Efendi adlı bir elçi göndererek iki devlet arasında ilişki kurma niyetinde olduklarını bildirir. Bunun üzerine Karl da elçisiyle sultana İstanbul'da dâimi bir elçilik açma, Rusya'ya karşı mücadelede askeri destek, İsveçli tüccarlar için ticaret izni gibi konuları dile getiren bir mektup gönderir. Ardından bu konularda yazışmalar devam eder. İstanbul'da Rusya'ya karşı olası bir savaşa destek veren tek kişi Sadrazam Gürcü Ağa Yusuf Paşa'dır. Dolayısıyla buna karşı olan padişah destek vermek istemez ve bundan haberi olmayan Karl güçlü Rus ordusuna karşı 8 Temmuz 1709'da günümüzde Ukrayna sınırları içerisinde bulunan Poltava'da bir muhabereye kalkışma cesaretini gösterir. Yenilgiden sonra ise önce Dinyeper'de Kosaklara ardından Kırım Hanlığı'na sığınır. Oradan da Tatarlar tarafından ihanete uğrayacağına inandığı için ayrılır ve Danzig'den Martin Neugebauer'i bugün Moldova topraklarındaki Bender üzerinden İstanbul'a gönderir. Amacı ticaret anlaşması yapmak ve Rusya'ya karşı yardım almaktır. 28 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşan Neugebauer'in Karl'dan getirdiği mektup sultana ulaştırılır. Fakat bütün çabalara rağmen Osmanlı, Rusya ile olan barışı uzatmaya karar verir. Karl ve adamları 1709 kışını Bender'de geçirirler. Kralın Bender'deki karargâhı, aşağıda daha detaylı olarak ele alacağımız üzere, İsveç'in doğuya düzenlenecek keşif gezilerinin merkezi haline gelir. Şubat 1711'de İsveç Rusya'ya karşı savaş açar. Karadeniz'deki Türk donanmasında İsveçli askerler bulunmaktadır ve Türk kara ordusu Haziran 1711'de Pruth'da çarı ablukaya alır. Türk birliklerine ulaşan Karl orada sadrazamın çarın çekip gitmesine izin verdiğini görünce büyük bir hayal kırıklığına uğrar. 23 Temmuz'da Karl'ın bütün ümitlerini yok edencesine bir barış anlaşması yapılır. Padişah barışı devam ettirmek istemektedir ve bu durumda Karl'ın Bender'de kalmasını doğru bulmaz. Bundan dolayı Karl'a, Bender'i terk etmesi konusunda baskı yapmaya başlar. Onun İstanbul ile olan bağlantısını kesmeye, donanmadaki İsveçlileri çıkarmaya ve Karl'a günlük olarak ödenen para miktarını yavaş yavaş düşürmeye başlar. Karl ve askerleri için borç belgeleri düzenlenir. 1712 senesinde de Karl'dan kurtulma yolları aranır. Ona Lehistan'dan çıkana kadar Türk eskortu sözü verilir. Fakat Karl bütün bir ordu istemektedir ve bu arada aldığı borçların miktarı da giderek kabarmaktadır. 12 Kasım 1712'de yeniden Ruslara savaş ilan edilir, fakat bu sefer savaşın çıkması önlenir. 13 Ocak 1713'te Karl'a son bir uyarı iletilir. İstanbul'da divan kurulur ve konu ele alınır. 1 Şubat 1713'te, bugün İsveç'te az çok eğitim almış herkesin bildiği ve İsveç tarihine *kalabaliken i Bender*³ tabiriyle geçen,

³ Türkçe 'kalabalık' sözcüğü de bu olayla birlikte İsveççeye geçmiştir ve günümüzde 'kargaşa, kapışma, kavga' anlamında kullanılmaktadır. Bundan başka yine bu dönemdeki ilişkilerin bir sonucu olarak İsveççeye geçmiş başka sözcükler de vardır.

Osmanlı'nın Karl'ı imparatorluk topraklarından çıkarmak için düzenlediği meşhur Bender çatışması yaşanır. Çatışmada Karl ve askerleri esir alınır ve Timurtaş ve Edirne'de Dimotika'ya getirilirler. Daha sonra bu olay İstanbul'da büyük bir sorun yaratır ve Bender olayında suçlu oldukları düşünülen şeyhülislam, sadrazam, Kırım hanı ve Bender komutanı azledilirler. Karl, Edirne'de bir sene daha kalır. Sonra siyasi ortam her türlü Türk yardımını imkânsız kıldığı için 12 Temmuz 1714'te elçisi Grotthuss ve maiyeti aracılığıyla Sultan III. Ahmed'e haber gönderir. Sultan, Ağustos 1714'te Karl'ın ülkesine dönmesine izin verir, ancak Karl'ın asıl isteği olan para yardımı sağlanmaz. 19 Eylül 1714'te, Karl maiyetindeki 400 adamıyla birlikte Dimotika'dan yola çıkar. Viyana üzerinden 11 Kasım 1714'te İsveç'in Stralsund kasabasına ulaşır. Bu arada arkadan yavaş yavaş ilerleyen İsveç birliklerinin içerisinde Türk, Arap, Ermeni, Rum ve Yahudilerden oluşan vekillerin bulunduğu 60-70 kişilik bir Osmanlı tebaası da vardır. Bunların amacı İsveç'e ulaştıklarında krala ve askerlerine verilen borçları tahsil etmektir. Bu birlik de 7 ve 18 Mart 1715'te Stralsund'a ulaşır (Björkman, 1932a).

1.5. Demirbaş Şarl Sonrası Dönem

Karl'ın ölümünden sonra 1720-1731'li yıllarda da İsveç ile Osmanlı arasında bu borç meselesinden dolayı gidip gelmeler devam etmiştir. Alacaklı Osmanlılar İsveç Devleti'nden borçlarını tahsil etmek için dönem dönem İsveç'e gelmişlerdir. Bu kişilerin çoğunluğu İsveç'teki ekonomik kriz nedeniyle elleri boş dönmek zorunda kalırken bir kısmı biraz ödemeyle yetinmiş, bir kısmı ise dönmeyip İsveç'te kalmıştır. 1727'de bu borç konusunu halletmek amacıyla Osmanlı Devleti İsveç'e bir nâme-i hümayûn ile ilk Türk elçisini gönderir. Elçi Kozbekçi Mustafa Ağa sadece alacak meselesini gündeme getirmekle kalmamış, aynı zamanda İsveç ile Osmanlı arasında ticaret anlaşması yapma isteği ile, daha 1719'da planlanmış olmakla birlikte bir türlü gerçekleştirilememiş olan İsveç'in İstanbul'a bir elçi göndermesiyle ilgili talebi de dile getirmiştir. İsveç parayı ödeyemeyecek durumda olduğu için Mustafa Ağa 1728'de geri döner ve İstanbul'a İsveç elçisi gönderilmesi isteği bu sefer de yerine getirilemez. 1733'te Osmanlı tarafından Stokholm'e elçi olarak Osmanlı'nın Paris sefirliğini yapmış olan tanınmış devlet adamı Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi (ö. 1761) gönderilir. Said Efendi'nin İsveç'e gelişini sayısız insan şapkalarını çıkararak ve hep bir ağızdan 'Yüce Tanrı, Osmanlıların padişahına uzun ömür ver' diye tezahürde bulunarak izlemiştir. Aynı zamanda elçinin şerefine altmış top atışı eşliğinde tören alayı düzenlenmiştir (Arne, 1927, s. 45). Said Efendi'nin en önemli görevi İsveç ile Osmanlı arasındaki ekonomik anlaşmazlığı çözüme ulaştırarak Demirbaş Şarl'dan kalan borçların ödenmesini sağlamaktır. O da İstanbul'da hala bir İsveç elçisinin olmamasından ve Türk limanlarında İsveç gemilerinin görünmemesinden yakınıdır. Mehmed Said Efendi de yine aynı sene içerisinde alacakları tahsil edemedi ama elçilik konusunda söz

olarak İstanbul'a geri döner. Mehmet Said Efendi'nin Johannes Kolmodin tarafından İsveççeye çevirisi de yapılmış olan sefaretnamesi o dönem İsveç'ini, özellikle Stokholm'ü yansıtan ilginç bilgiler içerir ve İsveç üzerine ilk ve tek Türkçe sefaretname olduğu için önemlidir. Bu sefaretname üzerine 2020'de, Lund Üniversitesinden tarihçi Joachim Östlund İsveççe olarak oldukça kapsamlı ve değerli bir çalışma ortaya koymuştur (Östlund, 2020). Osmanlıların bu borç meselesi yüzünden bu şekilde senelerce sürecek olan İsveç macerasının bizi ilgilendiren kültürel boyutları çok önemlidir.

Nisan 1734'te Ticaret Odasının bursiyeri olarak İstanbul'da bulunan Carl Fredrik von Höpken (d. 1713-ö. 1778) ile Edvard Carlsson (soyluluk ünvanını aldıktan sonra Carleson) (d. 1704-ö. 1767) Devlet-i Aliyye'nin İsveç'in borcunun yarısını bağışladığını bildirirler. Bu arada, İsveç elçisi olarak atanan Karl Rudenschöld'ün görevine bir türlü başlamaması üzerine Höpken ile Carlsson borçlarla ilgili verdikleri bu güzel haberden dolayı *chargés d'affaires* olarak adlandırılırlar ve bu ikisi 1737'de Osmanlı ile İsveç arasında ticaret ve deniz yolları anlaşması imzalarlar. 1739'da imzalanan anlaşmada İsveç'e subvansiyon ile Karl'dan kalan borçların tamamen silinmesi hususları da yer alır. Höpken ile Carlsson 1733'te Kıbrıs üzerinden Kudüs'e olan gezileri hakkında bir eser yayınlamışlardır. Höpken ve Carlsson'un, Türkiye'de İbrahim Müteferrika tarafından basılan ilk kitapları İsveç kütüphanelerine de kazandırmaya çaba gösterdikleri bilinmektedir (Björkman, 1932a, 1960).

Sonuçta İsveç, o zaman yaşanan mali kriz göz önünde bulundurulduğunda büyük bir başarı olarak görülebilecek bir şekilde, borçlarının bir kısmını ödeyebilmiştir. Bütün bu sürüp giden borç-alacak meselesinde bile Türklerde İsveçlilere karşı güvensizlik oluşmamış, tam tersine sempati, iyi niyetle yaklaşım ve dostane ilişkiler her zaman ağır basmıştır. Para konusu kapandıktan sonra da ilişkiler daha da güçlenerek ilerlemiştir. Osmanlı Devleti İsveçlilerin topraklarını ziyaret etmesinden her zaman memnun olmuş, hiçbir İsveçli için 'gavur' tabiri kullanılmamış, bilakis İsveçliler 'misafir' olarak adlandırılmışlardır (Björkman, 1932a).

1742'de Höpken'in, 1745'te de Carlsson'un İstanbul'dan ayrılmasından sonra Gustaf Celsing (d. 1723-ö. 1789) İsveç'in Osmanlı sefiri olur. 1770'te yerine kardeşi Ulrik Celsing (d. 1731-ö. 1805) gelir. Bu dönemdeki İsveçli diplomatlar da yine Türkoloji sahasına girecek çalışmalarla meşgul olmuşlardır. Diplomat bir aile olan Celsing'lerin özel aile koleksiyonunda, daha sonra kütüphane ve arşivlere devredilecek olan Türkçe el yazması eserler mevcuttu.

1768 yılından itibaren İsveç sefaretinde tercüman olarak çalışan Ermeni Ignace Mouradgea d'Ohsson (d. 1740-ö. 1807) 1795 yılında İsveç vatandaşı olduktan sonra elçi olarak atanır ve 1799'a kadar bu görevini devam ettirir. Mouradgea'nin 1787-1829 yılları arasında üç cilt olarak yayınladığı *Tableau général de l'Empire*

othoman, divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane, l'autre, l'histoire de l'Empire othoman adlı eseri, alanında kıymetli bir eserdir. İsveç sefaretı genel olarak çok iyi tercümanlara sahip idi. Bunlar arasında İbrahim Müteferrika'nın (d. 1674-ö. 1745) adını mutlaka anmak gerekir. İstanbul'u ziyaret eden İsveçlilerden bazıları ondan Türkçe ve Arapça öğrenmişlerdir. 1757'den itibaren İsveç'in İstanbul'da, o zamanki adıyla Pera, bugünkü adıyla İstiklal Caddesinde, kendi elçilik binası da vardır.

19. yüzyılda İsveç-Türk ilişkileri politik açıdan zayıflasa da karşılıklı güven ve dostluk devam etmiştir. Her zaman bir elçi bulunmasa ve İsveç parlamentosu zaman zaman elçisini geri çekme konusunu gündeme getirse de İsveç'in İstanbul'da dâimi bir temsilciliği bulunmuştur. Karşılıklı yazışmaların konusu bu dönemde savaş ve ittifaklardan öte ekonomik konular ile ticari anlaşmalara yönelik olmuş ve Türkiye ile İsveç arasında pek çok anlaşma imzalanmıştır.

2. İsveçlilerin Araştırmalara İlk Katkıları

2.1. 18-19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Yapılan Araştırmalar

Politik ve askeri alanlarda mücadele veren XII. Karl aynı zamanda bilimsel gayeleri de göz ardı etmemiş, pek çok İsveçlinin Osmanlı topraklarında araştırma gezisi gerçekleştirmesine imkân ve zemin hazırlamıştır. Onun Osmanlı Devleti'nde ikamet ettiği süre boyunca İsveçlilerin doğuda gerçekleştirdiği bu araştırma gezilerinden, İsveç'te Türklük bilimi çalışmalarının ilk nüvelerini oluşturdukları için bahsetmemiz gerekir.

1676 Enköping doğumlu Michael Eneman bu bağlamda önemli bir isimdir. Eneman Uppsala Üniversitesinde doğu dilleri alanında öğrenci iken 1709'da Kral Karl'ın emriyle Türk ve Farsların dinini araştırma ve bu araştırma gezisine çıkabilmek için doğu dillerini, özellikle de Türkçe ve Arapçayı öğrenme göreviyle İstanbul'a çağırılır. Eneman, İstanbul'da iki sene kalır ve bu zamanı Türk dilini öğrenmekle geçirir. İbrahim Müteferrika'dan da dersler alır.

Yine 1710'un başlarında üç İsveçli daha 'kutsal toprakları' ziyaret ve araştırma maksadıyla kral tarafından çağırılır. Bunlar Cornelius Loos (d. 1686-ö. 1738), Konrad Sparre (d. 1680-ö. 1744) ve Hans Gyllenskepp'tir (d. 1687-ö. 1738). Bu üç adam aynı yıl seyahat için İstanbul'dan yola koyulup İzmir üzerinden Anadolu'nun pek çok yerini de ziyaret ederek Mısır ve Kudüs'e giderler ve bir senelik bir seyahatten sonra hazırladıkları mükemmel plan ve çizimler ile Nisan 1711'de tekrar İstanbul'a dönerler (Arne, 1927). Yanında 250'den fazla çizimle dönen Loos, Palmira harabelerini ilk keşfedip planlarını çizen kişidir. Giza piramidinin de çizimini yapmıştır, fakat bu malzemenin büyük bir kısmı daha sonra Bender'deki meşhur çatışma esnasında (*kalabaliken i Bender*) yok olmuştur. Ancak 50 çizim kralın yatağının altında muhafaza edilerek kurtarılır. Loos'un, döneminin İstanbul'unu ve Osmanlı topraklarının başka yerlerini

mükemmel bir şekilde yansıtan çizimleri, bugün Stokholm'deki İsveç Milli Müzesindeki (*Nationalmuseum*) Loos Koleksiyonunda bulunmaktadır. Çalışmalarını doğu ve İslam kültürü üzerine yoğunlaştıran sanat tarihçisi Karin Ådahl, bu malzemeyi tarihsel bağlamı ortaya koyan açıklamalı metinlerle ilk kez 2019'da bir bütün olarak yayınlamıştır.

Aslında Loos ve diğer ikisiyle birlikte geziye katılması düşünülen Michael Eneman, kralın izni geç ulaştığı için Levanten, Mısır ve 'kutsal topraklara' doğru olan yolculuğuna onlardan sonra 23 Ağustos 1711'de tek başına çıkar. İstanbul'da Türkçe öğrenerek geçirdiği iki yılın sonunda edindiği dil becerileri sayesinde güçlü ve donanımlı bir şekilde İzmir ve daha pek çok önemli güzergahtan geçerek Şubat 1712'de İskenderiye'ye ulaşır. Oradan da Sina Yarımadası, Beyrut, Şam, Kıbrıs gibi başka yerlere de geçer ve nihayetinde yine İzmir üzerinden 20 Haziran 1713'te İstanbul'a geri döner. Eneman Poltava ve Bender'de de bulunmuştur. Bender'deki çatışmadan sonra kralın Timurtaş'taki ikametgâhında ona iki ay boyunca her gün iki saat, seyahati esnasında görüp öğrendiklerini anlatmıştır. Eneman, kral tarafından 1713'te Uppsala Üniversitesine Doğu Dilleri profesörü olarak atanır ve bu atamanın ardından yine bir sene sürecek ve araştırmalarla geçecek olan İsveç'e doğru dönüş yolculuğuna çıkar. 1714'te Uppsala'da profesörlük görevine başlar, ancak bu yorucu seyahatlerde kaptığı bir göğüs hastalığına yenik düşerek daha göreve başladıktan bir hafta sonra 38 yaşında vefat eder. Çok iyi bir gözlemci olan Eneman'ın çizimlerinin ve notlarının bilimsel değeri yüksektir. Önyargısız ve eleştirel bir gözle kaleme aldığı gözlemleri ve değerlendirmeleri, 1889'da Kral II. Oscar'ın himayesinde Stokholm, Uppsala ve Kristiania'da (bugünkü adıyla Oslo) gerçekleştirilen 8. Şarkiyat Kongresi vesilesiyle Karl U. Nylander tarafından *Resa i Orienten 1711-1712* adıyla yayımlanmıştır (Björkman, 1932a). Burada kısaca değinmemiz gereken bir eser de Eneman'ın terekesinde bulunarak Uppsala Üniversitesi Kütüphanesine bağışlanan ve 18. yüzyılın başlarında yerinde çizildiği düşünülen bir Mekke tablosudur. Yukarıda isminden bahsettiğimiz sanat tarihçisi Karin Ådahl bu tablo ile ilgili de bir yayın üzerinde çalışmaktadır.

Yine Demirbaş Şarl zamanında Türkiye ve Türkler üzerine İsveçliler tarafından yapılmış başka ilmi çalışmalar da mevcuttur. Sven Agrell'in (d. 1685-ö. 1713) sultan ve maiyeti üzerine olan *On the Sultan's Court* adlı tezi 1707-1713 yılları arasını konu edinen günlükleriyle birlikte 1988'de Johan Hultman tarafından yayımlanmıştır (Agrell, 1988). Karl'ın Osmanlı'daki ikameti daha sonraki zamanda tarihçilerin yakından ilgilendiği bir konu olmuştur ve örneğin askerlerinin ve maiyetinin tuttuğu günlükler de *Karolinska krigares dagböcker* (Kral Karl'ın savaşılarının günlükleri) adıyla yayımlanır (Quennerstedt, 1901). Ayrıca Karl üzerine yapılan çalışmaları bir merkezde toplamak amacıyla 1910'da Kral Karl Cemiyeti (*Karolinska förbundet*) kurulmuş ve bu cemiyet tarafından Karl'ın Osmanlı'daki zamanını ele alan yazılar da yayımlanmıştır. Hem günlükler

hem de cemiyetin yayınladığı yazılar Osmanlı'nın söz konusu dönemine farklı bir bakış açısıyla ışık tutması bakımından kıymetlidir (Björkman 1932a).

Demirbaş Şarl'dan sonra, 1734-1736 ve 1743'te Osmanlı topraklarını ziyaret eden başka bir İsveç kökenli, Lund Üniversitesinde öğrenci olan Johan Otter'dir (d. 1707-ö. 1748). Otter de İstanbul'dan yola çıktıktan sonra, kendisine eşlik eden Bağdad valisi Ahmed Paşa ile birlikte Basra'ya doğru uzanan uzun bir doğu seyahatine çıkar. Basra'da Fransız konsolosu olarak görev yapar. Daha sonra Fransa'ya dönen Otter burada Arapça profesörü olur, fakat kısa bir süre sonra 1748'de henüz 42 yaşındayken vefat eder. Onun seyahat yazılarından oluşan ve 1748'de yayınlanan *Voyage en Turquie et en Perse* adlı bir eseri vardır.

Dünya çapında meşhur İsveçli botanik alimi Carl von Linnaeus'un öğrencilerinden olan Fredrik Hasselqvist (d. 1722-ö. 1752) de 1749-1752 yılları arasında Osmanlı topraklarını ziyaret edenler arasındadır. O da yine İzmir, Mısır, Filistin'de araştırmalar yapar. 1752'de İzmir yakınlarında vefat eder ve orada gömülür. Hocası Linnaeus, vefatından sonra yazdığı bir mektubunda Hasselqvist ile ilgili olarak "ülkesine dönerken İzmir'de vefat etti ama koleksiyonu değil" ifadesini kullanmıştır (Cullhed, 2020, s. 27). Hasselqvist'in botanik ve halk tıbbı konularının yanısıra yerel gelenek ve inanışlar, dini hayat ve mabetler üzerine de ilginç gözlemlerle dolu yazıları ve çizimleri genç yaşta vefatından sonra hocası Carl von Linnaeus tarafından yayınlanmıştır (1756). Kitap daha sonra İngilizce (1760), Almanca (1762) ve Fransızcaya (1769) da çevrilmiştir. Hasselqvist'in seyahatinde topladığı bitki ve böcek numuneleri bugün İsveç Doğal Tarih Müzesi (*Naturhistoriska riksmuseet*) ile Uppsala Üniversitesinin Evrim Müzesinde (*Evolutionsmuseet*) bulunmaktadır. 2020'de Ståhlberg ile Svanberg, Hasselqvist ile ilgili, onun özellikle İzmir ve Manisa'daki araştırmalarını konu alan bir çalışma yayınlamışlardır.

Adından ve eserinden burada kısaca bahsetmemiz gereken bir diğer İsveçli Jakob Jonas Björnståhl'dur (d. 1731-ö. 1779). Arapça ve Yunanca üzerine uzman olan Björnståhl, Uppsala ve Lund üniversitelerinde profesörlük yapmıştır. Geride 1780-1784 arasında 6 cilt olarak basılan ve kıymetli tasvirler içeren *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiyet och Grekland* adlı bir eser bırakmıştır.

Yukarıda, İsveç sefaretinde elçi olarak görev yapan İsveç vatandaşı Ermeni Ignace Mouradzea d'Ohsson Mouradzea'nin Osmanlı Devleti üzerine 1787-1829 yılları arasında üç cilt olarak yayınladığı önemli eserinden bahsetmiştik. İsveçli bilim adamları 19. yüzyılda da Türk topraklarını ziyaret etmeye devam etmişlerdir. Jakob Jonas Björnståhl'dan sonra Lund Üniversitesinde Türk dili üzerine çalışmaları devam ettiren Yunanca ve Sami dilleri profesörü Matthias Norberg (d. 1747-ö. 1826) bunlardan biridir. Norberg ile ilgili bilgiyi aşağıda Lund Üniversitesinde Türkoloji çalışmaları çerçevesinde ele alacağız.

Bir diğer isim, 1825'te sefaret doktoru olarak İstanbul'da bulunduğu dönemde Anadolu'da, Mısır, Filistin, Arabistan, Suriye, Kıbrıs ve Sudan'da geziler gerçekleştiren Johannes (Johan) Hedenborg'dur (d. 1786-ö. 1865). 1861'de İsveç-Norveç konsolosu olarak Rodos'ta da bulunmuş olan Hedenborg'un koleksiyonu ve topladığı materyaller halihazırda Milli Müze (*Nationalmuseum*) ile Uppsala Üniversitesi Kütüphanesindedir. Hederborg'un Mısır'a yaptığı geziyi anlattığı eserinin (Hedenborg, 1843) yanısıra Türk gelenekleri ve tıbbi üzerine de bir kitabı yayınlanmıştır (Hedenborg, 1939-42).

19. yüzyılda Osmanlı topraklarında araştırma yapan diğer iki önemli isim Carl Johan Tornberg (d. 1807-ö. 1877) ile Herman Napoleon Almkvist'tir (d. 1839-ö. 1904). Bu isimlere, aşağıda Türkoloji'nin kurumsal bağlamda gelişmesi ele alınırken ayrıntılı değinilecektir.

2.2. Orta Asya Araştırmalarının Başlangıcı

İsveçlilerin Kökeni Üzerine Sözde Bilimsel Görüşler

Gunnar Jarring bir makalesinde (1994), İsveç'in Orta Asya ile olan ilişkilerini 'hayal ürünü' (*apokryfisk*), 'destansı' (*heroisk*), 'polemik ve tartışma dolu' (*polemisk*) ve 'üretken' (*produktiv*) dönemler olmak üzere dört döneme ayırarak değerlendirir. Jarring'e göre gerçek dışı ve hayal ürünü dönem Fransız şarkiyat bilimcisi François Petis de la Croix tarafından 1710'da yayınlanan *Historie du Grand Genghizcan* kitabında Marco Polo'nun Kaşgar'a yaptığı seyahati anlattığı bölümde İsveçlilerin kökeninin bu şehire dayandığını iddia etmesi ile başlar. Bu iddianın arkasındaki kişi, aynı zamanda İskandinav mitolojisinde önemli bir yeri olan savaş tanrısı Oden'in Orta Asya kökenli olduğunu vurgulayan ünlü seyyah ve Slav dilleri uzmanı Johan Gabriel Sparwenfeld'dir (d. 1644-ö. 1727). 1764'te tarihçi profesör Sven Lagerbring (d. 1707-ö. 1787), Lund'da İsveç ve Türk dillerinin benzerliği üzerine küçük ama kendi döneminde yankı uyandıran bir eser kaleme alır ve o da Oden'in Orta Asya kökenli olduğunu vurgular.

Poltava'dan Sibiryaya Demirbaş Şarl'ın Askerleri: Filip Johan von Stralenberg

Yukarıda belirttiğimiz gibi XII. Karl 1709'da Poltava'da Ruslara karşı büyük bir mağlubiyet yaşar. Emrinde bulunan 14 bin kadar asker (*Karolinska soldater*) esir düşerek Batı Sibirya'nın değişik yerlerine sürgüne gönderilir. Bu askerlerden hayatta kalanlar ancak 1721'de tekrar İsveç'e dönme imkânı bulabilirler. Sibirya'da özellikle Tobolsk civarına gönderilen bu askerlerden bir kısmı, bölge valisi Gagarin'in, İsveçlilerin araştırma konusunda iyi olduklarını görüp onlardan bu konuda yararlanmayı düşünmesiyle keşif gezilerine gönderilirler. Sibirya'da ve Orta Asya'da özgürce dolaşmalarına ve araştırma yapmalarına izin verilen bu subaylardan en tanınmış olanları Filip Johan von Stralenberg (Almanca şekliyle

Philipp Johann von Strahlenberg), Johan Gustaf Renat, Johan Christoffer Schnitscher ve Peter Schönström'dür.

Filip Johan von Stralenberg (d. 1676-ö. 1747) ve arkadaşları Yenisey Nehri'nin yukarı yakasında mezarlar ve üzeri İskandinav runik harflerine benzeyen harflerle yazılmış taş anıtlar keşfederler.⁴ 1921'de başka bir esir subay, Karl Schulman, bu yazıtlardan bazılarının çizimini çıkarır. Stralenberg on üç senelik esaretin ardından İsveç'e döndükten sonra 1730 senesinde Stokholm'de yayınladığı *Das nord- und östliche Theil von Europa and Asia* adlı eseriyle bilim dünyasını Sibirya'daki bu keşif ve araştırmaları konusunda bilgilendirir. Bu büyük eserin kısa sürede İngilizce, Fransızca ve Rusça'ya çevirileri yapılır. 18 Temmuz 1889'da Nikolay Yadrinsev başkanlığındaki Rus arkeoloji heyeti de yine aynı bölgede araştırma gezisi yaparken yerel halkın da yönlendirmesiyle üzeri yazılı bazı büyük taş anıtlar keşfeder. Bu anıtlar da, Stralenberg'in, daha bir önceki yüzyılın başlarında hakkında bilim dünyasını haberdar ettiği aynı runik yazı sistemiyle yazılmıştır. Bu keşiften hemen hemen dört buçuk yıl sonra 15 Aralık 1893'te, İskandinav kökenli bir başka âlim, karşılaştırmalı dilbilim uzmanı Danimarkalı Vilhelm Thomsen (d. 1842-ö. 1927), yazıtları deşifre ettiğini duyurur. Böylece Eski Türk yazıtları olarak adlandırdığımız, Türk dilinin en eski yazılı belgeleri olan bu eserlerin, keşiflerin ardından okunabilmiş de olması Türkoloji'de yepyeni bir dönemin başlangıcı olur.

Stralenberg ayrıca hem farklı Türk dillerinin kelime varlığını karşılaştırmış hem de Türk dilleri ile Avrupa dilleri arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Hazırladığı 'tabula polyglotta'sında farklı Türk dilleri ile Fin-Ugor ve Samoyet dillerini mukayese eder. Bu hususlarda yazdıkları yüksek bilimsel değer taşıyor olmasa da çağının bilgi ve imkanları dikkate alındığında bilim tarihi açısından önemli görülmelidir.

Stralenberg ve Schönström Tobolsk'ta yaşayan Buhara Tatarlarından Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın ünlü eseri *Şecere-i Türk* hakkında da bilgi edinirler ve bu eserden özet olarak bir çeviri yaptırırlar. Bu çeviri sayesinde eser sonradan Avrupa ilim çevrelerinde tanınır olmuştur.

Karl'ın esir askerlerinden bir kısmı da Sibirya'dan dönerken yanlarında halen Uppsala ve Lund üniversite kütüphanelerinde muhafaza edilen Tibet ve Moğol dillerinde el yazmaları getirmişlerdir. Jarring, İsveçli subayların ve özellikle de Stralenberg'in bu keşiflerinin gerçekleştiği dönemi, İsveç'in Orta Asya üzerine 'destansı' katkılarının olduğu dönem olarak nitelendirir (Jarring, 1994, s. 19).

⁴ İskandinav ve Türk runik yazıtlarıyla ilgili düşünceler için bkz. Johanson, 2005.

Sven Hedin ve İsveç'in Orta Asya Araştırmalarındaki Öncü Rolü

İsveçli savaş esirlerinin bu bilimsel faaliyetleri, o dönem Stokholm Kraliyet Kütüphanesinde görev yapan ünlü İsveçli drama yazarı August Strindberg'in (d. 1849-ö. 1912) de ilgisini çeker ve onun şarkiyat ve Türkoloji konularına yoğunlaşmasında rol oynar. Strindberg Ebu'l Gazi Bahadır Han hakkında bir araştırma yaparak bunu 1889 yılındaki 8. Şarkiyat Kongresi'nde *Notice sur le manuscrit de la première traduction de la Chronique d'Abul-Ghâsi-Behâder* adıyla Fransızca olarak sunar (Strindberg, 1889). Jarring (1994)'e göre, Strindberg'in bu çalışmaları İsveç'in Orta Asya araştırmaları açısından 'polemik ve tartışma dolu' bir dönemi hazırlamıştır. Orta Asya'da araştırma gezileri yapan ve hareket eden Lop Nor gölünü keşfedip İsveç'e yeni dönmüş olan ünlü coğrafya ve topografya âlimi Sven Hedin'in (d. 1865-ö. 1952) Lop Nor problemine getirdiği bir yorum, 1910 yılında Strindberg'in sert bir eleştirisine sebep olur ve bu ikili arasında ağır polemiklerin yaşanacağı bir dönem başlar. Bu eleştiriler, Sven Hedin'i Rusya'daki İsveçli esir subayların araştırmalarını daha yakından incelemeye yöneltir ve Hedin incelemelerinin sonuçlarını 1917 yılında *Southern Tibet* adındaki büyük çalışmasında yayınlar. Türkoloji bilimi açısından da çok önemli malzemeler içeren bu eser ve Hedin'in daha pek çok eseri Jarring'in, İsveç'in Orta Asya ile ilgili 'üretken' dönemi diye tanımladığı dönemi oluşturur (Jarring, 1994, s. 24). Hedin'in 19. yüzyılın sonunda bu bölgeye gerçekleştirdiği araştırma gezileri 1927-1935 arasındaki son büyük gezilerle zirveye ulaşır. Hedin'in araştırmaları onlarca eserde yayınlanmıştır. Bu eserlerin içerisinde ölümünden sonra yayınlanan *Central Asia Atlas* oldukça kıymetlidir.⁵

Johanson (1994), Orta Asya araştırmalarında dilbilimsel Türkolojinin başlangıcı ve gelişimini ve bunda İsveç geleneğinin rolünü ele almaktadır. Svanberg (1994), arkeolojiden tarihe, edebiyattan folklorla farklı bilimsel alanlarda, Orta Asya'daki değişik diller ve halklar üzerine İsveçliler tarafından yapılmış araştırmaların 1990'lı yıllara kadar olan kapsamlı bir bibliyografyasını sunmaktadır. Juntunen & Schlyter 1999, içerisinde Türkoloji çalışmalarını da değerlendirmekle birlikte genel olarak Orta Asya araştırmalarına İskandinav kökenli araştırmacıların katkılarını ele almaktadır.

Doğu Türkistan'da İsveç Misyonerlik Faaliyetleri

İsveç Misyon Birliği (*Svenska missionsförbundet*) 1890'dan 1938 yılına kadar neredeyse yarım asırlık bir süre Doğu Türkistan'da Kaşgar kentinde faaliyetlerde bulunmuştur. Burada görev yapan İsveçliler dini amaçlı çalışmaların yanısıra sağlık, eğitim ve diğer sosyal alanlara da yönelmişlerdir. Konumuz bağlamında özellikle değinmemiz gereken, İsveçlilerin orada kurdukları matbaada basılan kitap, gazete ve broşür türü yayınlardır. Söz konusu kitaplar arasında dini içerikli

⁵ Sven Hedin hakkında bkz. Wahlquist, 1994. Çalışmalarının bir bibliyografyası için bkz. Hess, 1962; Svanberg, 1994.

olanlar ağırlıkta olmakla birlikte Uygur dilinde gramer ya da ders kitabı niteliğinde olanlar da pek çoktur. Matbaada, misyonerlik faaliyetlerinin Çinli yetkililer tarafından yasaklanıp misyonerlerin sınır dışı edildiği 1938 yılına kadar çok sayıda eser basılır. Bu yayınların ayrıntılı bir bibliyografyası 1991 senesinde, kendisi de 1929-1930'da henüz daha genç bir doktora öğrencisi iken dil öğrenip araştırma malzemesi toplama amacıyla Kaşgar'daki misyon merkezinde bulunan ve sonradan Doğu Türkçesi üzerine pek çok çalışma yapmış olan diplomat ve Türkolog Gunnar Jarring tarafından yayınlanmıştır. *Prints from Kashghar* başlıklı kitap, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsünün yayınlarından Transactions serisinin üçüncü cildi olarak çıkmıştır.

Kaşgar'daki matbaada Uygurca eserlerin hazırlanıp basılmasında, Lund Üniversitesinde Türk dili doçenti olarak görev yaparken Doğu Türkistan'a giden doktor ve misyoner Gustaf (Gösta) Rikard Raquette'in (d. 1871-ö. 1945) yanısıra Magnus Backlund (d. 1866-ö. 1903) da görev üstlenmiştir. 1896-1901 ve 1913-1921 arasında Kaşgar'da bulunan Gustaf Raquette ve çalışmalarına aşağıda, Lund Üniversitesinde Türkoloji bağlamında yer vereceğiz.

2.3. Kral II. Oscar'ın Himayesinde 8. Uluslararası Şarkiyat Kongresi

1889'da İsveç ve Norveç kralı II. Oscar'ın himayesinde başkent Stokholm, Upsala (günümüzdeki imlası ile Uppsala) ve Kristiania (Norveç'in başkenti Oslo'nun o zamanki ismi) şehirlerinde şatafatlı bir ortamda gerçekleştirilen 8. Uluslararası Şarkiyat Kongresi mutlaka hakkında söz etmemiz gereken bir toplantıdır. Kongreye Osmanlı Devleti'ni ve Sultan II. Abdulhamit'i temsilen Ahmed Mithat Efendi (d. 1844-ö. 1912) ile birlikte toplam altı delege katılmış ve sultanın hediye olarak gönderdiği pek çok kitap krala takdim edilmiştir. Kral Oscar daha sonra 1891'de bir düzine kıymetli el yazması eseri Uppsala Üniversitesi Kütüphanesine bağışlamıştır. Bugün bu eserler Osmanlı Kültür Mirası Koleksiyonu içerisinde yer almaktadır. Ahmed Mithat Efendi daha sonra bu kongre vesilesiyle gözlemlerini ve hatıratını 1307 [1891]'de *Avrûpâ'da bir Jêvelân* adlı eserinde yayınlamıştır. Eser üzerine yeni bir yayın 2015'te N. Arzu Pala tarafından yapılmıştır. Yakın zamanda ortaya konmuş bir çalışmada, Brendemoen (2020), kongreye ve Ahmed Mithat Efendi'nin eseriyle ilgili bilgilere yer verir.

3. İsveç'te Türkoloji'nin Kurumsal Bağlamda Gelişimi

İsveç'te Türkoloji'nin kurumsal bağlamda zaman içerisinde akademik bir disiplin olarak gelişimine baktığımız zaman en önemli iki merkezden biri Uppsala Üniversitesi, diğeri ise Lund Üniversitesidir. Stokholm Üniversitesinde de araştırmalar olmuştur.

Her ne kadar doğrudan Türkoloji araştırmalarına odaklı bir enstitü olmasa da sadece İsveç'te değil diğer İskandinav ülkelerinde de Türkiye üzerine yürütülen

pek çok akademik disiplinden projeyi destekleyen İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü ile Stokholm Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Türk Araştırmaları Enstitüsünden de kısaca söz edilecektir.

3.1. Uppsala Üniversitesinde Doğu Dilleri Kürsüsü ve Türkoloji Çalışmaları

1477 senesinde kurulduktan sonra 16. yüzyılda yaşanan bir dağılma sürecinin sonunda 1595'te yeniden yapılandırılan Uppsala Üniversitesi, 540 seneden daha uzun tarihiyle İskandinavya'nın en eski üniversitesi olarak bilinmektedir. Orta çağda bilim, temelde Eski ve Yeni Ahit'in yorumlanması amacına ve teoloji konularına yönelik olduğu için dil profesörleri de Eski ve Yeni Ahit alanı dışında kalan dillere pek ilgi göstermemiştir. Doğu dilleri derslerinde İbranice, Keldanice ve Süryanice ağırlıkta olmuş, başlangıçta daha ziyade bu dilleri araştırmada yardımcı bir dil olarak görülen bir diğer Sami dili Arapça ise ancak zaman içerisinde ağırlık kazanmıştır.

Uppsala Üniversitesinde, oldukça erken bir tarih olarak kabul edebileceğimiz 1605 senesinde, Felsefe Fakültesi bünyesinde İbranice ve Yunanca üzerine özel bir dilbilim kürsüsü (*professor linguarum*) kurulur. 17. yüzyılda, kilise ve din temelli sebeplerin yanısıra siyasi dış faktörler de, akademik ilginin doğu dilleri açısından çeşitlenmesinde rol oynamaya başlar. Bu dönemde, İsveç'in önemli bir politik güç olarak ortaya çıkmasına ve Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile siyasi ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Türk diline ve Farsça'ya karşı ilginin de yavaş yavaş artmaya başladığı söylenebilir. Bu başlangıç döneminde, Sami dilleri konusunda uzman bilim adamları aynı zamanda Türk dili ile de ilgilenip kısmen Türkçe dersleri de vermişlerdir. Uppsala Üniversitesinin başlangıç yılları ve Doğu Dilleri Kürsüsü hakkında bkz. Gren-Eklund, 2020.

Bu bilim adamlarından biri karşılaştırmalı Sami dilleri uzmanı olan Christian Ravius'tur (d. 1613-ö. 1677). Eğitimini Almanya'da Hamburg ve Rostock gibi üniversitelerde tamamladıktan sonra 1650'ye kadar İngiltere ve Hollanda'da çalışmalar yapan Ravius, 1650'de Kraliçe Kristina (1632-1654) tarafından Uppsala Üniversitesine Doğu Dilleri profesörü olarak atanır. 1669'da İsveç'ten ayrılarak Almanya'ya döner ve önce Kiel Üniversitesinde ardından da Frankfurt (an der Oder)'da vefat ettiği tarih olan 1677'ye kadar çalışır. Asıl uzmanlık alanı İbranice, Süryanice ve Keldanice olan Ravius, aynı zamanda Osmanlı Türkçesi, Kırım Tatarcası ve Farsça konusunda da bilgili idi (Zettersteén, 1941). 1639-1641 arasında İstanbul'da bulunduğu dönemde Osmanlı Türkçesi ile Kırım Tatarcasının yanısıra Farsça ve Yunanca da öğrenme imkânı edinmişti. Kraliçe, Ravius'un, Uppsala'da Sami dillerinde eğitimin güçlendirilmesinde, Kırım Hanlığı ile diplomatik ilişkilerin geliştirilerek yürütülmesinde ve Osmanlılar ve Farslarla ilişkilerin temelinin atılmasında katkılarda bulunmasını amaçlıyordu (Eskhult, 2020). Bu bağlamda Ravius, üniversitedeki araştırmaları ve dersleri dışında, önce Kraliçe Kristina, ardından da Kral X. Karl Gustaf zamanında

Osmanlı'dan, Kırım'dan ve Farslardan gelen elçilerle anlaşmanın sağlanmasında etkin bir resmi görev üstlenmiş, ayrıca Kırım hanlarından gelen bazı resmi belgeleri Latince'ye çevirmiştir. Ravius üzerine güncel bir çalışmada bulunan Eskhult, onun yayınlanmamış ve British Library'de bulunan *De lingua Turcica tractatus* adlı Latince el yazması bir eserinde Türkçe ile ilgili ortaya koyduğu düşüncelere yer verir. Buna göre Ravius, batıda, Türklerin gelenekleri, dilleri ve Türk Devleti ile ilgili ileri sürülen önyargıları reddeder ve Türk dilini asil, hoş ve mükemmel bir dil olarak tanımlar. Bunda, Megiser'in 1612'de yayınladığı Türkçe gramerinin önsözünde Türkçeyi kaba-saba bir dil olarak tanımlamasına da bir eleştiri söz konusudur. Ravius konuyu dört bölümde ele alır: Türkçenin kökeni ve sonradan Arapça ve Farsçadan etkilenmesi, Türkçenin edebi bir dil olarak işlenip gelişmesi, Türkçenin 'ünlü' uyumundan dolayı kulağa hoş gelen ses ahengi ile vurgusu ve ritmi, ayrıca eklerle sağlanan saydam morfolojik yapısı. Ravius, özellikle ünlü uyumu ile eklemeli morfolojik yapı üzerinde durur ve batılı alimlerin Türkçe öğrenmekle ne gibi faydalar elde edeceğini anlatır (Eskhult, 2020, s. 51).

17. yüzyılın sonunda, 1681'de, aynı kürsüye profesör olarak atanan Gustaf Peringer Lillieblad'ın (d. 1651-ö. 1710) da İbranice'nin yanısıra Türk dili ile de ilgilendiğini görüyoruz. Ravius'un akrabası ve aynı zamanda öğrencisi olan Peringer, 17 Haziran 1674'te, henüz profesör olmadan önce, üniversitenin ana binası Gustavianum'da (bugün üniversitenin müzesidir), o zamanki akademik toplantılarda bir gelenek olduğu üzere Latince olarak farklı doğu dillerinin önemi üzerine bir konuşma yapar. Aynı yıl içerisinde Stokholm'de basılan bu oldukça kapsamlı sunumda Peringer, İbranice, Keldanice, Süryanice, Arapça ve Farsça'dan övgüyle bahsettikten sonra, Türkçe ile ilgili de görüşlerde bulunur. Sözlerine, Türk dili ve Osmanlı denince batıda akla gelebilecek bütün önyargı ve negatif çağrışımları sıralayarak başlayan Peringer, olumsuz onca sözle dinleyicilerde şaşkınlık uyandırıp dikkatlerini çektikten sonra, aslında bütün bunların doğru olmadığını, batılıların Türkçe söz konusu olunca ciddi önyargılardan müzdarip olduklarını belirtir ve Türk dilinin ne kadar zengin ve mükemmel bir dil olduğunu örneklerle anlatır. Büyük bir nüfus tarafından konuşulan ve doğuda diplomatik ve kültürel önem taşıyan bir dil olan Türkçe'yi öğrenmenin faydasına vurgu yapar. Konuşmasını diğer doğu dillerinden Etyopyaca, Ermenice ve Mısır dili üzerine de kısaca görüş bildirerek bitirir (Hellander, 2020). Peringer'in Türkoloji açısından bizi ilgilendiren asıl önemi, Karay Türkleri üzerine öncü niteliğindeki araştırmalarıdır. Kral XI. Karl'ın desteğiyle, 1690'da Karayları ziyaret eder ve Eski Ahit'ten çevirileri içeren Karayca cümleler yayınlar (Peringer, 1691). Peringer, böylece, Eski ve Yeni Ahit ve İbranice üzerine yaptığı çalışmaların yanısıra, bilim adamlarının dikkatini Yaratalış Kitabı'nın Karayca tercümesi ve Litvanya'daki Karay Türkleri üzerine çekmesiyle de tanınmış bir alimdir. Gustaf Peringer Lillieblad üzerine ayrıntılı

bilgi için bkz. Csató, Gren-Eklund, Sandgren (Yay.Haz.) 2007, Csató 2020, Hellander 2020.

1750'de Peter Rubens, Stokholm'de mütercim olarak göreve getirilir ve doğu dilleri içerisinde Osmanlı Türkçesi de öğretir. Onun ölümünden sonra Carl Aurivillius (d. 1717-ö. 1786) 1747'de Yunanca ve doğu dilleri alanında doçent, 1772'de doğu dillerinde profesör olur. O da Rubens gibi resmi mütercim olarak Türkçe çeviriler de yapar.

19. ve 20. yüzyılda da doğu dilleri kadrosunda görevli Sami dilleri uzmanlarının Türk dili ile de ilgilenme gelenekleri devam etmiştir. Herman Almkvist (d. 1839-ö. 1904), Karl Vilhelm Zetterstéen (d. 1866-ö. 1953), H. S. Nyberg (d. 1889-ö. 1974) ve Frithiof Rundgren (d. 1921-ö. 2006) bunlardandır. Herman Almkvist, Osmanlı diplomasisi üzerine mesai harcamıştır. Nyberg ve Rundgren Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi Carolina Rediviva'ya bağışladıkları el yazmalarıyla da tanınmaktadırlar. Rundgren, Uppsala Üniversitesinde çıkarılan *Orientalia suecana* dergisinin editörlüğünü yapmış, aynı zamanda bu dergide Türkçe üzerine yazılar da yazmıştır.

Bu isimler arasında, Sami dillerinde olduğu kadar Türkoloji alanında da çok kıymetli eserlere imza atmak suretiyle özellikle ön plana çıkan isim, Almkvist'in halefi olan profesör Karl Vilhelm Zetterstéen'dir. Çok velud bir ilim adamı olan Zetterstéen, Kuran-ı Kerim'in doğrudan Arapça aslından İsveççe'ye bir çevirisini yapmıştır. Zetterstéen, Osmanlı ve Kırım-Tatar diplomasisi üzerine çalışmış, İsveç kütüphane ve arşivlerinde muhafaza edilen Osmanlı eserlerinin ve Kırım-Tatar resmi belgelerinin kataloglarını yayınlamıştır. Zetterstéen'in 1930-1935'te yayınladığı Uppsala Üniversitesi Kütüphanesindeki Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerin kataloğu ile 1945 yılında yayınladığı İsveç Devlet Arşivindeki Türkçe, Tatarca ve Farsça eserlerin kataloğunu aşağıda söz konusu kütüphane ve arşivlerle ilgili bölümde ele alacağız. Zetterstéen, Türk tarihçi Akdes Nimet Kurat (d. 1903-ö. 1971) ile de 1938'de Türkçe resmi belgeler üzerine ortak bir yayın yapmıştır.

Bir diğer Sami dilleri uzmanı Johannes Kolmodin (d. 1884-ö. 1933), 1914'te Uppsala Üniversitesinde doçent olur. 1917-1930 arasında İstanbul'daki elçilikte tercüman ve *chargés d'affaires* olarak 13 yıl görev yapar. Kolmodin, resmi olarak İsveç'in İstanbul'daki en son tercümanı olarak bilinmektedir. O da pek çok diğer İsveçli gibi, Demirbaş Şarl dönemindeki İsveç-Türk ilişkileri ile ilgilenir, ayrıca Türk edebiyatı üzerine de çalışır ve İsveçli şair Tegner'den (d. 1782-ö. 1846) Türkçeye çeviriler yapar. Kolmodin'in Cumhuriyetin ilk yıllarında Latin alfabesi ile ilgili oluşturulan komisyonda da görev aldığı bilinmektedir. Kolmodin'i farklı yönleriyle ele alan makalelerden oluşan bir çalışma 2006'da Elisabeth Özdalga tarafından İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsünün Transactions serisinin 16. kitabı olarak yayımlanmıştır. Ayrıca akrabası olan Carl Gustaf Kolmodin tarafından

1999'da yayınlanan *Johannes Kolmodin i brev och skrifter* (Mektup ve yazılarla Johannes Kolmodin) adlı biyografik eserden de burada söz etmek gerekir.

Uppsala Üniversitesinde Türk dili ile ilgilenip çalışma yapanlar Sami dilleri uzmanlarıyla sınırlı kalmamıştır. Fin-Ugor dilleri ile ilgilenen bilim adamlarının da Türkçe üzerine mesai harcaması karşılaşılan bir durumdur. Bir Fin-Ugor dilleri uzmanı olan Björn Collinder (d. 1894-ö. 1983) bunlardan birisidir. 1929'da doçent, daha sonra aynı kürsüde profesör olan Collinder, 1939'da *Reichtürkische Lautstudien* adlı Türkçenin ses sistemini inceleyen bir eser yayınladı. Eser eleştiriler almış olmakla birlikte, İsveç Türkolojisinin ilgilendiği alanların çeşitliliğini göstermesi bakımından değerlidir. Collinder gibi Uppsala'da Fin-Ugor uzmanı olan Karl Bernhard Wiklund (d. 1868-ö. 1934) da Türkoloji alanına giren konularla ilgilenmiştir. Wiklund, Orta Asya'daki yer isimlerinin transkripsiyonu üzerine bir makale yayınlamıştır (1989).

Yine Uppsala Üniversitesi profesörlerinden İndolog ve İranist Stig Wikander (d. 1908-ö. 1983) ile Slavist Gun Bergman (d. 1916-ö. 1971) da Türkçe üzerine kafa yoran bilim adamlarındandır.

Sami dilleri uzmanlarının aynı zamanda Türkçe ile de ilgilendiği bu uzun dönemden sonra, Uppsala'da alt uzmanlık alanları yavaş yavaş belirgin bir şekilde oluşmaya başlar ve ilk Türkolog olarak 1951 senesinde Osmanlı araştırmaları ile tanınan, İsveç-Alman kökenli Walther Björkman (d. 1896-ö. 1996) göreve getirilir. Björkman, 1919'da Almanya'da Kiel Üniversitesinde felsefe alanında doktorasını yaptıktan sonra 1928'de Hamburg Üniversitesinde İslam Bilimleri alanında doçentliğini tamamlamış ve ardından da Berlin Üniversitesinde Arapça profesörü olmuştur. 1944'te Breslau Üniversitesinde Türkoloji profesörü ünvanını aldıktan sonra savaşın içindeki Almanya'dan ayrılarak 1951'de Uppsala Üniversitesine gelmiş ve burada Türk Dilleri doçenti olmuştur. Hemen ardından 1953'te, Ankara Üniversitesinde Klasik Doğu Dilleri profesörlüğüne getirilmiştir. Uppsala'daki görevini, 1963 senesinde emekli olana kadar, arada altı sene Türkiye'de çalıştığı süre olmakla birlikte, devam ettirmiştir. Björkman, ağırlıklı olarak Osmanlı tarihi ve edebiyatı ile ilgilenmiş, filoloji sahasında eserler vermiştir (bkz. Björkman, 1932a, 1932b, 1960). *Ofen zur Türkenzeit* adlı doktora tezi (1920), Osmanlı zamanında Buda ve Pest olarak iki ayrı şehir olan Budapeşte'yi konu edinir. Doçentlik çalışması olan *Beiträge zur Geschichte der Stattskanzlei im islamischen Ägypten* (1928) ise İslamiyet döneminde Mısır'da devlet idaresini ele almaktadır. Björkman'la ilgili daha fazla bilgi için bkz. Johanson, 1997; Csató, Johanson ve Zal, 2014. 1979'a kadar olan eserlerinin bir listesi için bkz. Brendemoen & Johanson, 1979.

Uppsala'da Türkoloji'nin, Björkman'lı yıllardan itibaren doğu dilleri bünyesinde alt bir alan olma durumundan kurtulmasıyla bu alanda uzmanlaşma dönemi de başlar. Türkoloji'de araştırma ve öğretim, mesaisini bizzat Türk dillerine

harcayan bilim adamları tarafından düzenli olarak devam ettirilir. Bu bağlamda ilk söz etmemiz gereken, İsveç Türkolojisi'nin şimdiye kadar yetiştirdiği şüphesiz en büyük isim olan Lars Johanson'dur (d. 8 Mart 1936, Köping). Johanson, 1956-1959 yılları arasında Uppsala Üniversitesinde Germanistik, Slavistik, İskandinavistik, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Sanskrit derslerinin yanısıra Türkoloji dersleri de alarak Cermen ve İskandinav dillerinde lisansını tamamlar. Takip eden yıllarda farklı üniversitelerde bu diller üzerine eğitimine devam ettikten sonra 1966'da Walther Björkman'ın danışmanlığında hazırladığı *Studien zur reichtürkischen Verbalsyntax* adlı teziyle doktorasını tamamlar. Johanson, daha sonraki yıllarda Uppsala ve Stokholm üniversitelerinde Türk dilleri ve dilbilim dersleri verir ve dilbilimsel Türkoloji'de çığır açan *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zur einer Beschreibung des türkieitürkischen Aspektsystems* adlı teziyle 15 Haziran 1971'de Uppsala Üniversitesinde Türk Dilleri doçenti olur. 1982'de, Almanya'da Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi Türkoloji bölümünde profesör Johannes Benzing'in halefi olarak çalışmaya başlayan Johanson, 2001 senesinde emekli olmuştur. Ancak, resmi olarak emekli olan bu velud âlim Türk dilleri üzerine çalışmalar yapmaya devam etmektedir. 2021 senesinde Cambridge Üniversitesi yayınları arasında çıkan *Turkic* adlı kitabı Türkoloji'nin bugün geldiği noktada anıt bir eserdir. Johanson pek çok doktora öğrencisinin danışmanlığını yapmış, Mainz Üniversitesindeki profesörlüğü süresince Türkoloji bölümüne farklı ülkelerden gelen bilim adamlarının çalışmalarını desteklemiş ve Türkoloji'nin sadece Avrupa'da değil, dünyada önemli bir bilimsel disiplin olarak gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Almanya'da Harrassowitz yayınevi tarafından 1997'den beri yayınlanmakta olan *Turkic Languages* adlı dergi ile 1985'ten bu yana toplam 126 kitap halinde yayınlanan *Turcologica* serisinin kurucu editörüdür. Johanson, Brill yayınevi tarafından ilk etapta çevrim içi olarak yayınlanmaya başlayan ama bilahare baskısı da yapılacak olan Türk dilleri ve dilbilimi üzerine geniş kapsamlı bir ansiklopedinin de genel editörüdür (Johanson, 2023a). Johanson, ağırlıklı olarak karşılaştırmalı dilbilimsel Türkoloji alanında olmakla birlikte, Türk edebiyatı, İsveç-Türk dünyası ilişkileri gibi konularda da pek çok yazı kaleme almıştır. Türk dünyasına bir bütün olarak yaklaşan ve bu bütünün parçaları üzerine art- ve eşzamanlı çalışmaları bulunan Johanson'un bütün yayınlarını ve onun Türkoloji'ye katkılarını bu makale çerçevesinde hakkıyla ortaya koymak mümkün değildir. Demir, 2012'deki bir makalesinde, aynı zamanda bir öğrenci perspektifiyle Johanson hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır. İsveç üniversitelerinin akademik yayınlar ve tezler için veri bankası olan DIVA'da Johanson'un bütün yayınlarının güncel olarak künyesi bulunmaktadır.

Johanson'un 1982'de Almanya'da göreve başlamasından sonra Türk dili dersleri farklı hocalar tarafından devam ettirilmiştir. Polonya Krakau Üniversitesinde Türkoloji eğitimi alan Elżbieta Święcicka, 1982-2007 arasında Uppsala'da dersler vermiştir. İsveç-Osmanlı-Kırım Hanlığı arasındaki diplomatik yazışmalar

üzerine İsveç kütüphane ve arşivlerinde çalışmalar yapan Świecicka (1997, 2005), 2020'de Giovanni Molino'nun 1641'de Roma'da basılan *Dittionario della lingua italiana-turchesca* adlı İtalyanca-Türkçe sözlüğünü yayınlamıştır.

Üniversitenin Türk Dilleri alanında ilk kez bir profesörlük kadrosu açtığı 2004 senesi Uppsala'da Türkoloji açısından önemli bir tarihtir. Bölümde 1998'den itibaren öğretim görevlisi olarak çalışan Éva Á. Csató (d. 11 Haziran 1948, Szombathely) bu kadroya atanır ve böylece İsveç'teki ilk Türkoloji profesörü olur. Eğitimini 1972'de Budapeşte'te Eötvös Loránd Üniversitesi Tarih ve İngiliz Dili bölümlerinde tamamlayan Csató daha sonra Oslo Üniversitesinde Genel Dilbilim ve Türkoloji okuyarak 1985 yılında, *Some aspects of the syntax of Hungarian and Turkish. A study in syntactic typology* adlı teziyle mezun olmuştur. Csató, ağırlıklı olarak Türkiye Türkçesi ile üzerinde az çalışma yapılmış ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Türk dilleri konularına yönelmiştir. Genel dilbilimsel ve kuramsal bakış açılarıyla ve alan araştırmasına dayalı yöntemlerle Türkçenin pek çok sentaktik-semantik konularını ele almıştır. Csató, Uppsala Üniversitesinde Gustaf Peringer ile temeli atılan Karayca geleneğini de sürdürmüş, Türk dilleri içinde yok olma tehlikesini en yüksek seviyede yaşayan bu dilin belgelenmesi ve tanımlanmasının yanısıra yeniden canlandırılması konusunda da çalışmalar yapmıştır. 2000 yılından sonra uzun yıllar Litvanya'da Karayların yaşadığı Trakai'da anadilini öğrenmek isteyenlere yönelik düzenlediği Karayca Yaz Okulu, Karay topluluğu tarafından da ilgiyle karşılık bulmuştur. Konuşuru az bir diğer Türk dili olan İran'daki Kaşkayca üzerine de çalışmalar yapan Csató, Uppsala Üniversitesinde çalıştığı 1998-2014 yılları arasında Türkçe ve Karayca üzerine uzaktan eğitim amacıyla ders materyali geliştirme konusunda da aktif olmuştur. Csató ile ilgili detaylı bilgi için 2014'te meslektaşları tarafından yayınlanan armağan kitaptaki bilgilere başvurulabilir (Demir, Karakoç ve Menz, 2014). Yayınlarının güncel listesi veri bankası DIVA'da mevcuttur.

Bugün, üniversitenin Diller Fakültesinde, Dilbilim ve Filoloji Bölümü bünyesindeki dokuz daldan biri olan Türk dilleri anabilim dalında iki profesör bulunmaktadır. Bu, kadro sayısı açısından bakıldığı zaman tarihsel açıdan bir bakıma şimdiye kadarki en elverişli dönemdir. Türkoloji alanında eğitim ve öğretim İsveç'te sadece Uppsala Üniversitesinde verilmektedir.

Birsel Karakoç (d. 3 Ağustos 1968, Ankara) Kasım 2006 senesinden bu yana bu anabilim dalında görev yapmaktadır. 2001'de Almanya'da Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde, Kuzey Kafkasya'da konuşulan Nogayca'nın fiil sistemi üzerine yaptığı çalışmayla doktorasını tamamlamıştır (Karakoç, 2005). Haziran 2006'ya kadar Hamburg Üniversitesinde Alman Bilimsel Araştırmalar Kurumu (*Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG*) tarafından finanse edilen ve çok dillilik üzerine çalışmalar yapan bir araştırma merkezinde çalışan Karakoç, Kasım 2006'da İsveç Kraliyet Bilim Akademisinin (*Kungliga*

Vitterhetsakademien) beş senelik bir araştırma bursuyla Uppsala Üniversitesinde araştırmacı olarak göreve başlamıştır. Daha sonra, aynı üniversitede 2011 senesinde Türk Dilleri doçenti, 2016'da da aynı alanda profesör olmuştur. Çalışmaları ağırlıklı olarak Türk dillerinin tipolojisi, dil etkileşimi, dil edinimi ve karşılaştırmalı dilbilimsel Türkoloji üzerine yoğunlaşmıştır.

László Károly (d. 10 Haziran 1974, Pécs) 2008'de Macaristan'da Szeged Üniversitesi Altaistik Bölümünde Yakutçanın yapım eklerini tarihsel bir yaklaşımla ele aldığı tezi ile doktorasını tamamlamıştır (Károly, 2013). 2008-2014 yılları arasında Almanya'da Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde ve Frankfurt Goethe Üniversitesinde çalıştıktan sonra Éva Á. Csató'nun 2014'te emekliliğe ayrılmasından sonra 2016'da Uppsala Üniversitesinde profesör olarak göreve başlamıştır. Károly tarihsel Türkoloji, Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Türk Dilleri anabilim dalı, 2007 senesinden bu yana Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belli dönemler için gönderilen Türkçe okutmanlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Hali hazırda Çukurova Üniversitesinden Dr. Zekeriya Kazancı ile Mersin Üniversitesinden Dr. Nejla Orta bu görevi yürütmektedir.

Türk Dilleri anabilim dalında, 2004 senesinde ilk kez ilan edilen profesörlük kadrosuyla birlikte doktora eğitimi alan öğrenciler de olmuştur. Bunlardan, Zsuzsanna Olach *A Halich Karaim translation of Hebrew biblical texts* adlı tezinde Eski Ahit'in Karaycanın Haliç ağzında yapılmış bir çevirisini incelemiştir (Olach, 2013). Aynur Abish, *Modality in Kazakh as spoken in China* adlı tezinde, kendisinin de anadili olarak konuştuğu Çin'de konuşulan Kazakçanın kiplik sistemini araştırmıştır (Abish, 2016). Modern Türk edebiyatı ile ilgilenen ve Türkçeden Norveççeye çevirileri de olan Gunvald Ims, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Orhan Pamuk'un Yeni Hayat ve Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeğe Yatmak eserlerinden yola çıkarak Türk edebiyatında batılılaşma ve ironi konusunu incelemiştir (Ims, 2020). Uzun yıllar Türk edebiyatından İsveççeye çeviriler yaparak bu alanda kıymetli eserler ortaya koyan Mats Müllern, Türkmencenin artfiil sistemi üzerine devam ettirdiği doktora tezini tamamlayamadan 2020 senesinde vefat etmiştir (bkz. Károly & Hällzon, 2020). Doğu Türkçesi üzerine çalışan Patrick Hällzon, Uygur kültür tarihi içerisinde tababet konusu üzerine hazırladığı doktora çalışmasını 2022'de tamamlamıştır. Neşe Paçacı Türkçenin Bulgaristan'da konuşulan ağızları üzerine çalışmaktadır. 2022'de doktora çalışmasına başlayan Anita András, Kırgızca ve Manas destanı üzerine araştırma yapmaktadır.

Türk Dilleri anabilim dalı ile aynı bölümde yer alan Genel Dilbilim kürsüsünde de İsveçte iki dilli olarak büyüyen Türk çocuklarının Türkçe ve İsveççeyi edinimi üzerine bir proje gerçekleştirilmiştir. Projenin yürütücüsü Prof. Dr. Ute

Bohnacker çalışmalarında Türk Dilleri anabilim dalı ile de iş birliği içerisinde, bkz. Bohnacker ve Karakoç, 2020.

Türk Dilleri anabilim dalı, üniversite kütüphanesi olan Carolina Rediviva ile Osmanlıca ve Çağatayca eserler üzerine yürütülen *Uppsala Üniversitesinde Osmanlı Kültür Mirası* adlı ortak bir proje çerçevesinde iş birliği yapmıştır. Bu projenin ikinci safhasında 2020’de, *Turcologica Upsaliensia* adlı, Uppsala Üniversitesinde doğu dilleri ve Türk dilleri üzerine eğitim ve araştırma çalışmalarının ne şekilde geliştiğini, kütüphanedeki eserlerin nasıl oluştuğunu, bu eserlerin neler olduğunu pek çok görsel malzeme eşliğinde ele alan bir eser yayımlanmıştır (Csató, Gren-Eklund, Johanson ve Karakoç, 2020). Uppsala Üniversitesinde 2013 senesinde kurulmuş olan Türk Araştırmaları Forumu (*Forum för turkiska studier*) bünyesinde bir araya gelen farklı fakültelerden ve kütüphaneden araştırmacının iş birliği, bu kitabın ortaya çıkmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, eser, 2014-2020 yılları arasında Forum’la bağlantısı olan araştırmacıların uzmanlık alanlarını konu edinen makalelerden oluşmaktadır.

Uppsala Üniversitesindeki araştırma merkezlerinden biri olan Rusya ve Avrasya Araştırmaları Enstitüsünde (*Institutet för Rysslands- och Eurasienstudier*) Orta Asya Türk halkları ile ilgili bizi ilgilendiren çalışmalara zaman zaman yer verilmektedir. Bu merkezde görev yapan etnobiolog Ingvar Svanberg’nin, Türk dünyasına da yönelik çalışmaları vardır, bkz. Svanberg ve Westerlund, 2016. Üniversitenin Kültür Antropolojisi ve Etnoloji bölümünde görevli Nathan Light araştırmalarını Orta Asya Türk hakları üzerine yoğunlaştırmıştır.

Uppsala Üniversitesindeki araştırmacıların yayınlarının künyesine DIVA’dan (*Digitala vetenskapliga arkivet*) ulaşılabilir (<http://www.diva-portal.org>).

3.2. Lund Üniversitesinde Türkoloji Çalışmaları

1742 yılında Lund Üniversitesinde doğu dilleri bünyesinde, Osmanlı sarayında konuşulan dilleri öğretmek üzere ilk kez bir Türkçe kadrosu oluşturulmuştur. Bu kadroya alınan Sven Johan Munthe (d. 1714-ö. 1774) bir süre sonra Yunan ve Doğu Dillerinde profesör olunca Teoloji Fakültesine geçmiştir.

Yunanca ve Sami dilleri profesörü Matthias Norberg (d. 1747-ö. 1826) Türkçe ile de ilgilenmiş ve 1779-1780 yılları arasında İstanbul’da bulunmuştur. Eğitimini Uppsala Üniversitesinde alan Norberg, 1780’den sonra Lund’da doğu dilleri ve Yunanca profesörü olur. İleri yaşlarda Türkçe ile daha yakından ilgilenmeye başlayan Norberg coğrafya üzerine bir eser olan Cihannüma’yı *Gihan Numa, geographia orientalis, ex turcico in latinum versa a Matth* adıyla Latinceye çevirir (Norberg, 1818). Ardından, Lund’dan ayrıldıktan sonra, 1822’de *Turkiska rikets annaler sammandragne ur dess egna urkunder* adıyla çıkan bir yayın daha

yapar (Norberg, 1822). Bu, Türk tarihi üzerine, çeşitli orijinal eser ve belgelerden yazarın kendi özet ve yorumlarını içermektedir (bkz. SBL).

Avrupa'da zamanının pek çok ilim merkezinde eğitim ve araştırma imkânı bulmuş olan Arapça uzmanı Carl Johan Tornberg (d. 1807-ö. 1877) Uppsala'da Arap dili ve edebiyatı doçenti olarak çalıştıktan sonra 1847'de Lund Üniversitesinde Doğu Dilleri profesörü olmuştur. Nümizmatik ile yakından ilgilenmiş ve kufi yazılı Arap sikkeleri üzerine çalışmıştır. Tornberg, Uppsala ve Lund'daki el yazmaları üzerinde de yoğun mesai harcamış, 1849'da *Codices Arabici, Persici et Turcici Bibliothecae Regiae universitatis Upsaliensis* adlı eseriyle Uppsala Üniversitesi Kütüphanesindeki Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmalarının kataloğunu yayınlamıştır. Bu esere aşağıda kütüphaneler ve kataloglar kısmında tekrar değineceğiz.

Bir doktor ve misyoner olarak 1896-1921 yılları arasında Doğu Türkistan'da İsveç misyonerlik çalışmalarına katılmış olan Gustaf (Gösta) Rikard Raquette (d. 1871-ö. 1945), orada bulunduğu süre zarfında Doğu Türkçesini de öğrenip araştırmalar yaptıktan sonra 1924-1937 yıllarında Lund Üniversitesinde Türkoloji alanında doçent olarak çalışmıştır. Böylece 1924'ten, Gunnar Jarring'ın 1940'ta üniversiteden ayrılarak dışişlerinde diplomat olarak göreve başladığı 1940 tarihine kadar Türkoloji Lund Üniversitesinde akademik bir disiplin olarak yer almıştır. 1940'ta bölüm kapandığı için bugün İsveç'te Türkoloji alanında öğretim yapılan tek kurum Uppsala Üniversitesidir. Raquette, Kaşgar'da misyoner iken Uygur dilinde ders kitapları hazırlar, İncil çevirisi yapar. Bunların dışında fonetik transkripsiyonlu Uygurca metinler yayınlar (1909). 1912-1914'te Doğu Türkçesinin bir gramerini yayınlar. Bu kitabın 2017'de Lincom yayınevi tarafından yeni bir baskısı yapılmıştır. Bunların dışında Kaşgar ve Yarkent ağızlarından derlenen materyale dayanarak bir İngilizce-Doğu Türkçesi sözlük de hazırlamıştır (1927). Raquette'in çalışmalarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Jarring, 1977.

Gunnar Jarring (d. 1907-ö. 2002) Türkoloji biliminin bugün geldiği noktada çok önemli katkıları olan bir Türkologdur. Jarring, Lund Üniversitesinde Cermen, İskandinav, Slav dilleri, Arapça ve Sanskritçe gibi farklı diller üzerine eğitim aldıktan sonra Türk dili üzerine yoğunlaşmaya karar verir ve bu alanda lisansını tamamlar. Daha sonra, yine Türk dilinde doktora yapma kararı alır ve hocası Gustaf Raquette ile birlikte Doğu Türkistan'a gider. Jarring, 1929-1930 arası kısmen oldukça zor şartlarda Kaşgar'daki İsveç misyon merkezinde kalır ve tezi için dil malzemesi toplar. Doktora çalışmasından sonra *Studien zu einer osttürkischen Lautlehre* adlı Doğu Türkçesinin sesbilgisini incelediği çalışmasını yayınlar ve 1933 yılında Lund Üniversitesinde Türk Dilbilimi alanında doçentliğe hak kazanır. Böylece Raquette 1937'de emekliye ayrılana kadar Lund'da Türkoloji iki doçent tarafından temsil edilmiştir. Jarring'ın daha sonraki mesleki kariyeri 1940'dan itibaren II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla farklı bir

mecrada ilerler. İsveç dışişlerinde diplomat ve büyükelçi olarak çalışır ve ilerleyen yıllarda Birleşmiş Milletler’de üst düzey görevlerde bulunur. Jarring, 1956-1958 yılları arasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde İsveç’i temsil eder. Her ne kadar Jarring’in diplomasiye yönelmesi ile birlikte Lund Üniversitesinde yirmi yıl kadar süren Türkoloji araştırmaları fiilen son bulmuşsa da Jarring yoğun diplomatik görevlerinin arasında Türkoloji alanındaki bireysel çalışmalarına hiç ara vermeden devam ederek Doğu Türkçesi üzerine önemli pek çok çalışmaya imza atmıştır. Bu eserlerden birisi Doğu Türkistan’da konuşulan farklı Uygur ağızlarından topladığı folklorik ve etnografik malzemeyi içeren *Materials to the Knowledge of Eastern Turki* adlı dört ciltlik eserdir (Jarring, 1946-1951). Bir diğer önemli eser 1964 yayını olan *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*’dir. Jarring ayrıca Orta Asya’daki yer isimleri konusuyla da ilgilenmiştir, bkz. Jarring, 1997. Jarring ile ilgili önemli bir nokta da 1974-1978 yılları arasında İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsünün yönetim kurulu başkanlığını yürütmüş olmasıdır. Enstitü, Jarring’i, her sene adına düzenlenen bir konferans etkinliğiyle (*Jarring föreläsningar*) anmaktadır. Jarring ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Johanson, 2002, 2023b; Schlyter, 2011. Eserlerinin bibliyografik listesi için bkz. Brendemoen & Johanson, 1979; Svanberg, 1994. Gunnar Jarring ile ilgili ayrıca aşağıda Jarring Koleksiyonu çerçevesinde de bilgi verilecektir.

3.3. Stokholm Üniversitesinde Türk Dünyası Üzerine Araştırmalar

Stokholm Üniversitesinde Türk dünyası üzerine çalışmalar Orta Asya Araştırmaları bünyesinde Birgit Schlyter tarafından yürütülmektedir. 1985’te üniversitenin Dilbilim Bölümünde Türkçe durum eklerini anlambilimsel açıdan ele alan *Case marking semantics in Turkish* adlı teziyle doktorasını tamamlayan Schlyter daha sonra aynı üniversitede Orta Asya Araştırmaları alanında profesör olmuştur. 2012-2014 arası İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsünün müdürlüğünü yapmış olan Schlyter, Orta Asya Türk halkları, özellikle de Uygurlar ve Özbekler bağlamında dil politikaları, çokdilliliğin toplumsal gelişimi ve sosyolinguistik değişim konularında çalışmalar yapmaktadır.

Stokholm Üniversitesindeki İkidillilik Araştırmaları Merkezinde de (*Centrum för tvåspråkighetsforskning*) zaman zaman Türkçe üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Memet Aktürk-Drake *Phonological Adoption through Bilingual Borrowing: Comparing Elite Bilinguals and Heritage Bilinguals* adlı teziyle 2015 senesinde bu merkezde doktorasını tamamlamıştır. Halen Uppsala Üniversitesinde İskandinav Dilleri bölümünde görev yapmakta olan Aktürk-Drake, Türkçenin ikinci nesil Türkler tarafından kullanım durumu ve ikidillilik konularını hem İsveç hem de daha geniş bir perspektifle Avrupa bağlamında incelemektedir.

Stokholm Üniversitesinde Türk Araştırmaları Enstitüsü (*Institute for Turkish Studies, SUITS*) adlı bir de enstitü bulunmaktadır. Beşeri Bilimler Fakültesi

bünyesinde, Asya, Orta Doğu ve Türk Araştırmaları Bölümü çatısı altında yer alan enstitü, hukuk, uluslararası ilişkiler, siyasal bilimler ve toplumbilim gibi geniş bir yelpazede farklı beşeri bilim araştırmalarını disiplinlerarası bir yaklaşımla koordine etmektedir. Enstitünün müdürü Paul Levin, Bahar Başer ile birlikte 2017'de *Migration from Turkey to Sweden: Integration, Belonging and Transnational Community* adlı, Türkiye'den İsveç'e göçü farklı boyutlarıyla ele alan yazılardan oluşan bir kitap yayınlamıştır.

Stokholm Üniversitesindeki araştırmacıların yayınlarına da DIVA portalinden ulaşılabilir.

3.4. İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü (SFII)

1962'de kurulmuş olan İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü (*Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul*) İsveç'te, daha geniş anlamda İskandinavya'da, Türkiye ve Türkiye ile tarih, kültür ve dil açısından bağlantısı olan bölgeler üzerine yapılan uluslararası araştırmaları desteklemektedir. Bu bağlamda, arkeoloji, sanat ve mimarlık tarihi, Bizans araştırmaları, Osmanlı tarih ve edebiyatı, modern Türk dili ve edebiyatı, din tarihi ve araştırmaları, siyasal bilimler, uluslararası ilişkiler, etnografya gibi geniş bir yelpazede yer alan beşerî ve toplumbilimsel araştırmalar enstitünün ilgi alanları arasındadır. İskandinav üniversitelerinden pek çok araştırmacının bir araya gelmesiyle oluşan bir bilim kurulu etrafında şekillenen enstitü, Türkiye'deki akademisyenler ve araştırma kurumlarıyla da yoğun iş birliği içerisindedir. Yönetim kurulu, İsveç üniversitelerinde görevli akademisyenlerden ve diplomatlardan oluşmaktadır. Bilimsel çalışmalar, konferans, çalıştay, seminer ve yüksek lisans ve doktora öğrencileri için zaman zaman açılan kurslar, enstitünün İstanbul'da İsveç Konsoloslugu'nun bulunduğu kompleks içerisinde, kütüphane, misafirhane, oditoryum ve çalışma odalarından oluşan mekânında gerçekleştirilmektedir. Enstitünün bazı bilimsel ve kültürel toplantıları İsveç'te yapılmaktadır.

1988'den bu yana, enstitü, İsveç İstanbul Enstitüsü Dostları adlı bir dostluk derneği (*Föreningen svenska Istanbulinstitutets vänner*) tarafından desteklenmektedir. Dernek, kendi çalışma tüzüğü çerçevesinde İsveç'te farklı konularda program ve konferanslar düzenlemektedir. Enstitünün yayınları için bkz. 5.2.

4. İsveç'te Türkoloji Kaynaklarının Bulunduğu Arşiv ve Kütüphaneler

Üniversite kütüphanelerindeki eserlerin ve özel koleksiyonların genellikle bizzat söz konusu üniversitelerdeki araştırmacıların ilgi alanlarına göre şekillenip geliştiği bilinmektedir. Bunun dışında üniversitede eğitim gören ve daha sonra farklı mesleklerde görev alan öğrencilerin de meslekleri ile alakalı konularda kütüphanelerdeki eserlerin ve koleksiyonların gelişmesine (örneğin bağış ve satış yoluyla) olan katkıları malumdur. İsveç'te de durum böyle olmuştur. Dolayısıyla,

Türk dünyası ile ilgili eserlerin çoğunluğu Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi Carolina Rediviva'da bulunmaktadır. Bunun dışında ön plana çıkan bir başka merkez Lund Üniversitesi Kütüphanesindeki Jarring Koleksiyonudur. Bunlardan başka, İsveç Devlet Arşivi (*Riksarkivet*), Kraliyet Kütüphanesi (*Kungliga Biblioteket*) ve Askeri Arşiv (*Krigsarkivet*) tarihi diplomatik yazışmalar ve arşiv belgeleri bakımından önemlidir. Celsing ailesinin özel arşivinde 18. yüzyılda İsveç sefirliği yapan Gustaf ve Ulrik Celsing kardeşlerden kalan eserler, belgeler bulunmakta idi, ancak sonradan bunların büyük çoğunluğu Carolina Rediviva'ya, az bir kısmı da Kraliyet Kütüphanesine bağışlanmıştır. Bunların dışında bazı müzelerde ve İsveç Misyon Kilisesinde de özellikle Doğu Türkistan'dan gelen fotoğraf ya da benzeri zengin bir görsel malzeme bulunmaktadır.

4.1. Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi Carolina Rediviva

1621 yılında kurulmuş olan Uppsala Üniversitesi kütüphanesi Carolina Rediviva uzun tarihsel geçmişi boyunca Osmanlı ve Çağatay Türkçesi ile kaleme alınmış eserlerden oluşan kapsamlı bir koleksiyona da sahip olmuştur. Osmanlı Kültür Mirası (*Osmansk kulturarv*) adlı genel koleksiyon içindeki farklı koleksiyonlarda bulunan bu eserlerin büyük bir kısmı el yazmaları olup haritalar, ticari ve diplomatik içerikli resmi yazışma belgeleri, fermanlar, yağlı ve sulu boya tablolar da yer almaktadır. Kütüphanedeki Arapça, Farsça ve Türkçe eserlerin çoğunluğu bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde kalan topraklarda yazılmış ya da istinsah edilmiş eserlerden oluşmaktadır. Bunun dışında Çağatay Türkçesi ile yazılmış eserler de az değildir. Koleksiyonda Latin harfleri ile yazılmış ve Türkoloji'de çeviri yazılı eserler olarak bilinen oldukça önemli eserler de mevcuttur. Bu çeviri yazılı eserler söz konusu olduğunda bir diplomat, seyyah ve alim olan Johan Gabriel Sparwenfeld tarafından, Carolina Rediviva'ya bağışlanmış olan ve Sparwenfeld Koleksiyonu içerisinde yer alan el yazmaları önemli bir yer tutar. Eserler, kütüphaneye, seyyahlar, diplomatlar, misyonerler, krallar ve ilim adamları sayesinde kazandırılmıştır. Kütüphane, bu eserleri genellikle bağış, miras/tereki, satın alma, ya da hediye yoluyla edinmiştir. Bu bağlamda, örneğin II. Abdülhamit tarafından, 8. Şarkiyat Kongresi vesilesiyle Kral II. Oscar'a hediye edilen on iki el yazması eser, koleksiyonun değerli parçalarını oluşturmaktadır (bkz. Karakoç, Turan ve Yıldız, 2020; Cullhed, 2020; Zal, 2014a).

Küçük kapsamlı eser listeleri ile katalogları bir kenara bırakırsak, Carolina Rediviva'daki Arapça, Farsça ve Türkçe eserler üzerine hazırlanmış iki önemli katalog mevcuttur. Bunlardan ilki 19. yüzyılın ünlü şarkiyatçısı Carl Johan Tornberg tarafından 1849'da Latince olarak yayınlanmıştır. Eserlerin kütüphaneye nasıl geldiği, kimler tarafından bağışlandığı ve koleksiyonların oluşumu üzerine bilgiler verdikten sonra, Tornberg, 28 tematik başlık altında 511 eseri teker teker detaylı bir şekilde ele alır. Bunlardan aşağı yukarı 220 eser Türk dilindedir. Bazı eserler iki ya da üç dilli sözlüklerdir. İkinci katalog, yukarıda

Uppsala Üniversitesinde Türkoloji'nin tarihsel gelişimini ele alırken adından söz ettiğimiz Doğu Dilleri profesörü Karl Vilhelm Zetterstéen'dır. Asıl uzmanlık alanı Sami dilleri olan Zetterstéen, Osmanlı-Türk ve Tatar diplomasisini de araştırmakla kalmamış, aynı zamanda kütüphanedeki doğu el yazmalarını inceleyerek bu eserlerin ikinci bir kapsamlı kataloğunu hazırlamıştır. Zetterstéen'ın kataloğu, Tornberg'den yaklaşık 80 yıl sonra Almanca olarak ve iki cilt halinde 1930 ve 1935 senelerinde yayınlanır. Bu eser *Osttürkisch* (Doğu Türkçesi) altında Çağatayca eserleri de içine alır. Birinci ciltte ele alınan 122 eserden 28'i Osmanlıca, 94'ü ise Çağataycadır. İkinci cilt 56 Osmanlıca ve 5 Çağatayca esere yer verir (Karakoç, Turan ve Yıldız, 2020).

Bu iki önemli katalogdan sonra 2012'de Ali Muhaddis Carolina Rediviva'daki Farsça eserlerin bir kataloğunu hazırlar (*Fihrist-i kitābhā*). Asıl amacı Farsça eserler olan bu katalog 80 Türkçe esere de yer vermektedir. Bunlar ya hem Farsça hem Türkçe metinlerden oluşan karma yazmalar, ya da Farsça-Türkçe ikidilli gramer ve sözlüklerdir. Burada kaydedilen Türkçe eserler önceki Tornberg ve Zetterstéen kataloglarında da bulunmaktadır (Karakoç, Turan ve Yıldız, 2020).

Ünal Zal, profesör Walther Björkman'ın 1996'da vefatından sonra ailesi tarafından Carolina Rediviva'ya bağışlanan özel kitaplarının ve arşivinin bir kataloğunu hazırlamıştır (Zal, 2014b).

4.2. Lund Üniversitesi Kütüphanesi ve Jarring Koleksiyonu

Gunnar Jarring Doğu Türkistan'da bulunduğu süre içerisinde sadece Doğu Türkçesi üzerine bilgi ve becerilerini geliştirmek ve daha sonraki araştırmalarına zemin hazırlayacak dil malzemesini toplamakla kalmaz, aynı zamanda, el yazması eserlerden oluşan bir de koleksiyon oluşturur. Lund'daki öğrencilik yıllarında, üniversitenin kütüphanesinde asistanlık görevi de yürüttüğü için, daha Kaşgar'a doğru yola çıkmadan önce, ona, değerli yazma eserleri kütüphane için temin etme görevi verilmiştir. İsveç'e dönerken yanında 115 el yazması eserle gelir. Kütüphane bunlardan 72'sini satın alır ve böylelikle koleksiyonun da temeli atılmış olur. Bu 72 eserle oluşmaya başlayan koleksiyon, 1931-1932 senelerinde, Doğu Türkistan'daki misyonerler David Gustafsson ve Gustaf Raquette'ten satın alınan başka eserlerle ve zaman içerisinde, 1997'ye kadar yeni eserlerin katılımıyla büyür ve bugünkü halini alır. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan bir döneme ait toplam 560 el yazması eserden oluşan Jarring Koleksiyonu bugün dünyada alanında 3. büyük koleksiyon konumundadır. Eserlerin büyük çoğunluğu Çağatayca, Uygurca ve Özbekçe olmakla birlikte, az sayıda Arapça ve Farsça eser de yer almaktadır. Bu eserler, içerik olarak, zamanının Doğu Türkistan toplumunun sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan, din, hukuk, tarih, tıp, ticaret, halk inanışları gibi pek çok farklı konuda yazılmıştır. Bunların dışında koleksiyon İsveç Misyon Kilisesine ait belge ve eserlere de yer vermektedir. Jarring, koleksiyondaki eserlerin bizzat kendi yazısıyla İngilizce olarak bir de

katalogunu hazırlamıştır. Ayrıca yine Jarring'ın Doğu Türkçesi ağızlarından yaptığı ses kayıtlarının dijital kopyalarını da Lund Üniversitesi Kütüphanesinde bulmak mümkündür. Jarring'ın Kaşgar'da eserleri nasıl temin ettiği ve koleksiyonun nasıl oluştuğu üzerine daha fazla bilgi edinmek için Gunilla Törnvall'ın *From Khotan and Kashghar: Gunnar Jarring and the Jarring Collection* adlı makalesine bakılabilir (2011).

4.3. İsveç Devlet Arşivi (*Riksarkivet*)

İsveç Devlet Arşivi (*Riksarkivet*), Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı ile İsveç Krallığı arasındaki farklı türden pek çok resmi yazışmanın muhafaza edildiği önemli bir arşivdir. Bunlar arasında bizzat Osmanlı sultanlarından, sadrazamlardan ve Kırım hanlarından gelen mektupların yanısıra, fermanlar, beratlar ve çeşitli ticaret ve iş birliği anlaşmaları da bulunmaktadır. Bu belgelerden bir kısmının resmi mütercimler tarafından Latince, İsveççe ya da başka dillere yapılmış çevirileri de bulunmaktadır. Bazı metinler çeviri yazı olarak Latin harflerine aktarılmıştır. Arşivde bulunan Türkçe belgelerin 1890'da Westrin, 1895'te de Herman Almkvist tarafından küçük kapsamlı listeleri hazırlanmış olmakla birlikte, 1945'te kapsamlı ve sistematik bir katalogun birinci bölümü, daha önce Uppsala Üniversitesindeki eserlerin de katalogunu hazırlamış olan Arapça profesörü Karl V. Zetterstéen tarafından yayınlanmıştır. Zetterstéen'in *Türkische, tatarische und persische Urkunden im schwedischen Reichsarchiv, verzeichnet und beschrieben* adlı Almanca hazırladığı bu çalışma toplam 218 Türkçe, Tatarca ve Farsça belgeyi açıklamalarıyla tasnif etmektedir. Bunlardan 5 tanesi Farsçadır. Katalogun *Tatarica* bölümü, 1637-1742 yılları arasında Kırım Hanlığı'ndan İsveç Krallığına gönderilmiş olan 78 belgeyi içermektedir. Katalogun *Turcica* bölümü 1587-1749 yıllarına ait 134 belgeyi içine alır (Babinger, 1949; Horniker, 1951). Ayrıca bkz. Zetterstéen 1936. Devlet Arşivinde bulunan, 1604-1809 dönemine ait İsveç diplomatik yazışmalarının derli toplu bir listesi 1980'de Sören Tommos tarafından yayınlanmıştır (Święcicka, 2005).

Söz konusu Türk-Tatar resmi mektupları, üzerinde 'kulak' adı verilen bir adres bölümü olan ipekten keseler içerisinde gönderilmekteydi. Agnes Geijer ve Carl Johan Lamm 1944'te bu keseler üzerine bir çalışma yapmıştır.

4.4. Kraliyet Kütüphanesi (*Kunliga Biblioteket*)

Carolina Rediviva ve Devlet Arşivinin doğu dilleri envanteri ile kıyaslandığında oldukça mütevazı kalan Kraliyet Kütüphanesinin (*Kunliga biblioteket*) el yazmaları katalogu 1923'te Wilhelm Riedel tarafından yayınlanmıştır. Kütüphanenin az sayıdaki Türkçe el yazmaları arasında Demirbaş Şarl'ın zamanında İstanbul'da bulunan Hans Perman tarafından temin edilen yazmalar da bulunmaktadır. Gustaf ve Ulrik Celsing'in İstanbul'da sefirlik yaptıkları dönemlerde biriktirdikleri el yazmaları koleksiyonu büyük ölçüde Uppsala

Üniversitesi Kütüphanesi Carolina Rediviva'ya devredilmiş olmakla birlikte az sayıda Farsça ve Türkçe yazma Ulrik Celsing'in vasiyeti üzerine 1807'de Kraliyet Kütüphanesine verilmiştir. Bunların dışında yukarıda da bahsettiğimiz üzere Karl X. Gustaf zamanında Sultan IV. Mehmed'e gönderilen elçi Claes Brorsson koleksiyonu da bu kütüphanenin envanteri arasındadır. Detaylı bilgi için bkz. Riedel 1923.

4.5. Askeri Arşiv (*Krigsarkivet*)

Bu arşivde genel olarak İsveç-Türk ilişkileri bağlamında pek çok belge bulunmaktadır. Osmanlı-Türk tarihi üzerine oldukça kıymetli bilgiler içeren bu belgeler çoğunlukla İsveççedir. Bizim bu makaledeki konumuz açısından ilgi çekici olabilecek Türkçe materyal ise azdır.

4.6. İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsünde Gunnar Jarring Orta Asya Koleksiyonu

Gunnar Jarring'in özel kütüphanesindeki kitaplar, yazışmalarını içeren arşiv, litografik olarak basılan Orta Asya üzerine 108 eser ve Kaşgar'daki matbada basılan İsveç Misyon Kilisesinin yayınlarından oluşan koleksiyon önce Kraliyet Bilim Akademisine (*Kungliga Vitterhetsakademien*) ardından da Stokholm Üniversitesine devredilmişti. 2012'de İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsüne bağışlanan, yaklaşık 5000 parçadan ibaret bu zengin koleksiyon bugün enstitünün kütüphanesindeki iki koleksiyondan biri olan Gunnar Jarring Orta Avrasya Koleksiyonunu oluşturmaktadır. Koleksiyondaki eserlerin bir kısmı dijital ortama aktarılarak internette *The Gunnar Jarring Digital Library* sayfasında geniş bir okuyucu kitlesinin hizmetine sunulmuştur.

4.7. Alvin: Ulusal Dijital Kültür Mirası Platformu

Burada, kısaltma olarak Alvin adını taşıyan ulusal dijital kültür mirası platformundan da kısaca bahsetmemiz gerekir (<https://www.alvin-portal.org>). Alvin dijital platformunun amacı, İsveç'in kültürel mirasa sahip kurumlarındaki eserlerin dijital ortama aktarılarak uzun vadede koruma altına alınması ve kamuya açık bir şekilde herkes tarafından ulaşılabilir olmasıdır. Platform, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi tarafından geliştirilmiş olmakla birlikte bugün Göteborg Üniversitesi Kütüphanesi ve Lund Üniversitesi Kütüphanesiyle ortak bir konsorsiyum tarafından idare edilmektedir. Carolina Rediviva'daki Osmanlı ve Çağatay eserleri uluslararası bir ilginin merkezinde olduğu için üniversitenin Türkoloji bölümü ve kütüphane 2014 senesinden başlayarak Uppsala Üniversitesinde Osmanlı Kültür Mirası (*Det osmanska kulturarvet vid Uppsala universitet*) adlı ortak bir proje yürütmüştür. Bu projenin ilk safhası olarak, Osmanlı ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış eserlerin, takriben 4000 görsel malzemeyi içeren bir bölümü Alvin platformunda dijital olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Bu ortak proje aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti

Stokholm Büyükelçiliğinin de katkıları sayesinde, o zamanki adıyla Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Tanıtma Fonu tarafından maddi olarak desteklenmiştir.

Carolina'daki Osmanlıca eserlerin yanısıra, Jarring Koleksiyonundaki eserlerin de bir kısmı dijital ortama aktarılmıştır. Jarring'ın el yazması kataloğuna, eserlerin dijital ortama aktarılmasından bağımsız olarak Alvin üzerinden ulaşılabilmektedir. Yani, hem hali hazırda dijital ortama aktarılmış olan eserler hem de henüz aktarılmamış olanlar için Jarring'ın hazırladığı katalog bilgileri Alvin'de yer almaktadır.

5. Şarkiyat ve Türkoloji Konularının Yer Aldığı Süreli Yayınlar

5.1. *Orientalia Suecana*

Orientalia suecana, Uppsala Üniversitesi Dilbilim ve Filoloji Bölümünün hakemli dergisidir. Sami dilleri, İranistik, İndoloji, Türkoloji ve Sinoloji üzerine yayınlara yer veren dergi, 1906-1946 yılları arasında yayınlanmış olan *Le Monde Oriental* dergisinin yerine 1952'de çıkmaya başlamıştır. Başlangıç sayılarındaki yazılar çoğunlukla tarih ve din içerikli filolojik yazılar olmakla beraber günümüzde açık erişim sayesinde ulaşılabilen makalelerde daha güncel konulara da yer verilmektedir.

5.2. İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü Yayınları

İsveç Araştırma Enstitüsünün hedef okuyucu kitlesi ve içeriğe göre farklı yayın kanalları vardır. Bunlardan uluslararası nitelikte olan ve ilk çıkmaya başladığı 1988 senesinden bu yana 24 cildi yayınlanan *Transactions* serisi yukarıda bazılarında kısaca söz ettiğimiz bilimsel-akademik eserlere yer vermektedir. Enstitünün, İsveç İstanbul Enstitüsü Dostları adlı dostluk derneğiyle birlikte İsveççe olarak yıllık niteliğinde çıkardığı *Dragomanen*, popüler-bilimsel nitelikte makale, çeviri ve değerlendirme yazılarına yer vermek suretiyle daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Bu seri, 1976'dan 1997'ye kadar *Meddelanden* adıyla yayınlanmıştır. 2017'den bu yana çıkan *Kalabalık* ise konferanslar, röportajlar, bursiyerlerin gözlem ve raporları gibi güncel haberleri içeren bir bültendir. Bunlar dışında, bir dönem çıkan ama devam etmeyen iki seri daha vardır. 1984-2001 arasında çıkan *Skifter* ile 2005-2014 arasında çıkan *Papers* serilerinde toplam on cilt eser yayınlanmıştır.

Kaynakça

- Abish, A. (2016). *Modality in Kazakh as Spoken in China* (Turcologica 107). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Âdahl, K. (2006a). *The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Rålamb Paintings*. Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul.
- Âdahl, K. (2006b). *Alay-ı Hümayun: İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri, 1657-1658* (A. Özdamar, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Âdahl, K. (Yay.Haz.) (2019). *Cornelius Loos in the Ottoman World: Drawings for the King of Sweden, 1710-1711*. Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul.
- Agrell, S. (1988). *Karolinska krigare berättar. Sven Agrells dagbok 1707-1713* (J. Hultman, Yay.Haz.). Stockholm: Rediviva.
- Ahmed Midhat (1307 [1891]). *Avrûpâ'da bir Jêvelân*. İstanbul.
- Ahmed Refik (1332 [1913]). *Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şarl*. İstanbul: Târîh-i Osmânî Encümeni (Hilal Matbaası).
- Ahmed Refik (1923). *Karl Järnhuvud i Turkiet (Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şarl adlı Türkçe aslından İsveççeye çeviren K. V. Zettersteén)*. Uppsala.
- Ahmet Mithat Efendi (2015). *Avrupa'da Bir Cevalan* (N. A. Pala, Yay.Haz.). İstanbul: Dergâh.
- Aktürk-Drake, M. (2015). *Phonological Adoption through Bilingual Borrowing: Comparing Elite Bilinguals and Heritage Bilinguals* (Doktora Tezi). Stockholm Üniversitesi.
- Arne, T. J. (1927). De äldre förbindelserna mellan Sverige och Turkiet. *Hävd och hembygd*, 2, 36-48 (Svenska Fornminnesföreningens Årsskrift).
- Babinger, F. (1949). Review of Zettersteén K. V: Türkische, tatarische und persische Urkunden im schwedischen Reichsarchiv, verzeichnet und beschrieben. *Oriens*, 2, 315.
- Başer, B. ve Levin, P. (2017). *Migration from Turkey to Sweden: Integration, Belonging and Transnational Community*. London: Tauris.
- Birgegård, U. (2020). J. G. Sparwenfeld and the Oriental Languages. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 103-119). Leiden, Boston: Brill.
- Björkman, W. (1920). *Ofen zur Türkenzeit*. (Hamburgische Universität. Abhandlungen aus dem Gebiet der Auslandskunde. C. 3). Hamburg.
- Björkman, W. (1928). *Beiträge zur Geschichte des Staatskanzlei im islamischen Ägypten*. (Hamburgische Universität. Abhandlungen aus dem Gebiet der Auslandskunde. C. 28). Hamburg.
- Björkman, W. (1932a). Die schwedisch-türkischen Beziehungen bis 1800. M. Theodor (Yay.Haz.), *Festschrift Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag* içinde (ss. 9-23). Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Björkman, W. (1932b). Schwedisch-türkische Beziehungen seit 1800. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin. Jahrgang 35* içinde (ss. 149-161). Berlin: Walter de Gruyter.

- Björkman, W. (1960). Die Beziehungen zwischen Schweden und der Türkei. *Orientalia Suecana*, 9, 137-153.
- Björnsthål, J. J. (1780-84). *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet och Grekland*. Beskrifven af och efter Jac. Jon. Björnsthål. Efter des död utgifven af C. Ch. Gjørwell. Stockholm: And. Jac. Nordström.
- Bohnacker, U. ve Karakoç, B. (2020). Subordination in Children Acquiring Turkish as a Heritage Language in Sweden. B. Fatih (Yay.Haz.), *Studies in Turkish as a Heritage Language* (Studies in Bilingualism 60) içinde (ss. 155-204). Amsterdam: John Benjamins.
- Brendemoen, B. (1988). Some remarks on Claes Brodersson Rålamb and his contemporaries. U. Ehrensward (Yay.Haz.), *Turcica et Orientalia: Studies in Honour of Gunnar Jarring on His Eightieth Birthday, 12 October 1987* içinde (ss. 9-18). Stockholm: Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul.
- Brendemoen, B. (2020). The Eighth International Congress of Orientalists, Held in Stockholm/Uppsala and Christiania (1-14 September 1889), and its Echo in Turkish Literature. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 129-144). Leiden, Boston: Brill.
- Brendemoen, B. ve Johanson, L. (1979). Bibliography of Current Scandinavian Turcological Studies. *Turcica. Revue D'études Turques*, 11, 254-264.
- Collinder, B. (1939). *Reichstürkische Lautstudien* (Uppsala universitets årsskrift 1939: 1). Uppsala.
- Csató, É. Á. (1985). *Some Aspects of the Syntax of Hungarian and Turkish: A Study in Syntactic Typology*. Universitetet i Oslo.
- Csató, É. Á. (2016). Uppsala Üniversitesinde Türkoloji Çalışmaları. *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 95-103). Ankara: TDK Yayınları.
- Csató, É. Á. (2020). Gustaf Peringer and the Karaim. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 93-102). Leiden, Boston: Brill.
- Csató, É. Á., Gren-Eklund, G., Johanson, L. ve Karakoç, B. (Yay.Haz.) (2020). *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays*. Leiden, Boston: Brill.
- Csató, É. Á., Gren-Eklund, G. ve Sandgren, F. (Yay.Haz.) (2007). *En resenär i svenska stormaktstidens språkländskap: Gustaf Peringer Lillieblad (1651-1710)*. (Acta Universitatis Upsaliensis, Series C). Uppsala: Uppsala University.
- Csató, É. Á., Johanson, L. ve Zal, Ü. (2014). Profesör Walther Björkman'ın Mirası. *Türkbilig*, 27, 137-153.
- Cullhed, P. (2020). Turkic Cultural Heritage in the Oriental Collections of Uppsala University Library. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 10-35). Leiden, Boston: Brill.

- Demir, N. (2012). Dil Bilimsel Türkoloji ve Lars Johanson. *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 111-126). Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, N., Karakoç, B. ve Menz, A. (2014). *Turcology and Linguistics: Éva Ágnes Csató Festschrift*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Eneman, M. (1889). *Resa i orienten 1711-1712* (K. U. Nylander, Yay.Haz.). Upsala: W. Schultz.
- Eskhult, J. (2020). Christian Ravius' Turkic and Semitic Studies and his Work as an Orientalist in the Swedish State Service. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 47-71). Leiden, Boston: Brill.
- Geijer, A. ve Lamm, C. J. (1944). *Orientalische Briefumschläge in schwedischem Besitz*. (Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademiens handlingar). Stockholm.
- Gren-Eklund, G. (2020). Early History of Uppsala University and the Chair of Oriental Languages. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 1-9). Leiden, Boston: Brill.
- Hällzon, P. (2022). *Languages of Healing: Theories, Practice and Terminology within Eastern Turki Medicine in the Late 19th and Early 20th Centuries* (Doktora Tezi). Uppsala Üniversitesi.
- Hasselquists, F. ve Linnæus, C. (1756). *Iter Palaestinum eller resa til det heliga landet: förrättad ifrån år 1749 til 1752*. Stockholm.
- Hedenborg, J. (1843). *Resa i Egypten och det inre Afrika åren 1834 och 1835*. Stockholm.
- Hedenborg, J. (1939-42). *Turkiska nationens seder, bruk och klädedrägter*. Stockholm. Spong & Cardon.
- Hedin, S. A. (1917-1922). *Southern Tibet. Discoveries in Former Times Compared with my Own Researches in 1906-1908, vol. 1-9, Atlas, Maps 1-2*. Stockholm.
- Hedin, S. A. (1921). *Resare-Bengt. En levnadsteckning*. University of Minnesota: A. Bonnier.
- Hess, W. (1962). *Die Werke Sven Hedins. Versuch eines vollständigen Verzeichnisses (Sven Hedin - Leben und Briefe, Vol. I)*. (Sven Hedins stiftelse: Etnografiska museet). Stockholm: Berling.
- Horniker, A. L. (1951). Review of Zettersteén K. V: Türkische, tatarische und persische Urkunden im schwedischen Reichsarchiv. *The Journal of Modern History*, 23, 377-378.
- Ims, G. (2020). *Conflicted Selves: Ironic Representations of Westernization in Three Twentieth-century Turkish Novels* (Doktora Tezi). Uppsala Üniversitesi.
- Jarring, G. (1932). Gustaf II Adolf och tatarerna på Krim. *Ny Militär Tidskrift*, 5, 306-308.
- Jarring, G. (1933). *Studien zu einer osttürkischen Lautlehre*. Lund: Borelius & Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Jarring, G. (1946-1951). *Materials to the Knowledge of Eastern Turki* (C. 1-4). Lund: Gleerup.

- Jarring, G. (1964). *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary* (Lunds universitets arsskrift). Lund: Gleerup.
- Jarring, G. (1977). Tjurkologija v Švecii. *Sovetskaja Tjurkologija*, 3, 94-102.
- Jarring, G. (1986). Claes Brorsson Rålamb. 1600-talsresenär, diplomat och kulturpersonlighet. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden*, 11, 29-44.
- Jarring, G. (1987). Sveriges diplomatiska förbindelser med tatarerna på Krim. M. Bergquist, A. W. Johansson, K. Wahlbäck (Yay.Haz.), *Utrikespolitik och historia: Studier tillägnade Wilhelm M. Carlgren den 6 maj 1987*. Stockholm: Militärhistoriska förlaget. 83-90.
- Jarring, G. (1991). *Prints from Kashghar: The Printing-office of the Swedish Mission in Eastern Turkestan: History and Production with an Attempt at a Bibliography* (Transactions 3., yay. Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul). Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Jarring, G. (1994). Svensk Centralasienforskning i ett historiskt perspektiv. S. Rosén ve B. Utas (Yay.Haz.), *Det okända Centralasien - en utmaning för svensk forskning* içinde (ss. 18-24). Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Jarring, G. (1997). *Central Asian Turkic Place-names, Lop Nor and Tarim area: An Attempt at Classification and Explanation based on Sven Hedin's Diaries and Published Works*. Stockholm.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*. Uppsala.
- Johanson, L. (1994). Språkvetenskaplig Centralasienforskning. S. Rosén ve B. Utas (Yay.Haz.), *Det okända Centralasien - en utmaning för svensk forskning* içinde (31-39). Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Johanson, L. (1997). In memoriam Walter Björkman (1896-1996). *Orientalia Suecana*, 46, 5-7.
- Johanson, L. (2001). *Discoveries on the Turkic Linguistic Map* (Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Skrifter 5). Stockholm: Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul.
- Johanson, L. (2002). Abschied von Gunnar Jarring. *Central Asiatic Journal*, 46, 161-167.
- Johanson, L. (2005). Mutmaßungen über schwedische und türkische Runen. L. Hoffmann (Yay.Haz.), *Zwischen Polis, Provinz und Peripherie. Beiträge zur byzantinischen Kulturgeschichte* içinde (ss. 786-798). Mainz.
- Johanson, L. (2020). Turkic Studies in the Swedish Empire 1632-1718. É. Á. Csátó, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 145-166). Leiden, Boston: Brill.
- Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Johanson, L. (Yay.Haz.) (2023a). *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics*. Brill. <https://brill.com>.

- Johanson, L. (2023b). Jarring, Gunnar. L. Johanson (Yay.Haz.), *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics* içinde. Brill. <https://brill.com>.
- Juntunen, M. ve Schlyter, B. (1999). Nordic Research on Central Asia. M. Juntunen ve B. Schlyter (Yay.Haz.), *Return to the Silk Routes: Current Scandinavian Research on Central Asia* içinde (ss. 3-21). London & New York: Kegan Paul International.
- Karakoç, B. (2005). *Das finite Verbalsystem im Nogaischen* (Turcologica 58). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Karakoç, B., Turan, F. ve Yıldız, A. (2020). Ottoman and Chaghatay Manuscripts at Uppsala University Library. É. Á. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 145-166). Leiden, Boston: Brill.
- Karakoç, B. (ty.). İsveç'te Türkoloji. Ö. Emiroğlu (Yay.Haz.), *Dünyada Türkoloji* (yayınlanacak).
- Károly, L. (2013). *Deverbal Nominals in Yakut* (Turcologica 96). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Károly, L. ve Hällzon P. (2020). Minnesord Mats Müllern. *Dragomanen*, 22, 3-10. (Årsskrift utgiven av Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul).
- Kolmodin, C. G. (1999). *Johannes Kolmodin i brev och skrifter*. Stockholm: Kungl. Vitterhetsakademien.
- Kolmodin, J. (1920). *Saïd Mehmed Efendi's berättelse om sin beskickning till Sverige år 1733. Inledning och öfversättning af Johannes Kolmodin* (Karolinska Förbundets Årsbok). Stockholm.
- Kurat, A. N. (1943). *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiyede Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.
- Kurat, A. N. ve Zettersteen, K. V. (1938). *Türkische Urkunden. Herausgegeben und übersetzt*. (Monografier utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. 1). Uppsala.
- Mouradgea d'Ohsson, I. (1787-1829). *Tableau général de l'Empire othoman, divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane, l'autre, l'histoire de l'Empire othoman*, 1-3. Paris De l'imprimerie de monsieur.
- Muhaddis, A. (2012). *Catalogue of the Persian Manuscripts in Uppsala University Library*. (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis Library). Uppsala: Uppsala University.
- Norberg, M. (1818). *Gihan Numa: geographia orientalis, ex turcico in latinum versa a Matth* (C. 1). Lund.
- Norberg, M. (1822). *Turkiska rikets annaler sammandragne ur dess egna urkunder* (C. 1-4). Hernösand: Jonas Svedbom.
- Olach, Z. (2013). *A Halich Karaim Translation of Hebrew Biblical Texts* (Turcologica 98). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Otter, J. (1748). *Voyage en Turquie et en Perse: avec une relation des expéditions de Tahmas Kouli-Khan*. Paris.

- Östlund, J. (2020). *Vid världens ände. Sultanens sändebud och hans berättelse om 1700-talets Sverige*. Nordic Academic Press.
- Özdalga, E. (Yay.Haz.) (2006). *The Last Dragoman: The Swedish Orientalist Johannes Kolmodin as Scholar, Activist and Diplomat*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Peringer, G. (1691). Epistola de Karaitis Lithuaniae. W. E. Tentzel (Yay.Haz.), *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und andern annehmlichen Geschichten* içinde (ss. 572-575). Leipzig.
- Quennerstedt, A. (Yay.Haz.) (1901). *Karolinska krigares dagböcker*. Lund.
- Rålamb, C. (1963). *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*. (C. Callmer, Yay.Haz.). Stockholm.
- Rålamb, C. (2013). *İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658* (A. Arel, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Raquette, G. (1909). A Contribution to the Existing Knowledge of the Eastern-Turkestan Dialect as it is Spoken and Written at the Present time in the Districts of Yarkand and Kashgar. *Journal de la Société finno-ougrienne*, 26, 5.
- Raquette, G. (1927). *English-Turki Dictionary based on the Dialects of Kashgar and Yarkand*. (Lunds Universitets Årsskrift). Lund.
- Raquette, G. (2017). *Eastern Turki Grammar, Practical and Theoretical with Vocabulary* (Lincom Gramatica 207). Lincom Academic Publishers.
- Riedel, W. (1923). *Katalog över Kungl. Bibliotekets orientaliska handskrifter*. Stockholm.
- Rosén, S. ve Utas, B. (Yay.Haz.) (1994). *Det okända Centralasien - en utmaning för svensk forskning*. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- SBL = *Svenskt Biografiskt Lexikon* 3 Mayıs 2023 tarihinde (<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8175> adresinden erişilmiştir).
- Schlyter, B. (1985). *Case marking semantics in Turkish* (Doktora Tezi). Stockholm Üniversitesi.
- Schlyter, B. (2011). The Turkological Legacy of the Swedish Diplomat Gunnar Jarring. H. Komatsu, Ş. Karasar, T. Dadabaev, G. Kurmangaliyeva-Ercilasun (Yay.Haz.), *Central Eurasian Studies: Past, Present, Future* içinde (ss. 389-396). Ankara.
- Schlyter, B. N. (2015). Svenska Forskningsinstitutet i İstanbul. En mötesplats i Eurasiens mitt. *Sverige Utanför* içinde (ss. 177-200).
- Ståhlberg, S. ve Svanberg, I. (2020). Frederick Hasselquist in Smyrna and Magnesia. É. A. Csató, G. Gren-Eklund, L. Johanson ve B. Karakoç (Yay.Haz.), *Turcologica Upsaliensia. An Illustrated Collection of Essays* içinde (ss. 120-128). Leiden, Boston: Brill.
- Strahlenberg, P. J. von (1730). *Das nord- und östliche Theil von Europa und Asia, in so weit solches das gantze Russische Reich mit Siberien und der grossen Tataren in sich begreiffet*. Stockholm.

- Strindberg, A. (1889). *Notice sur le manuscrit de la première traduction de la Chronique d'Abul-Ghâsi-Behâder*. Stockholm.
- Svanberg, I. (1994). Svensk basbibliografi över Centralasien. S. Rosén ve B. Utas, (Yay.Haz.), *Det okända Centralasien - en utmaning för svensk forskning* içinde (ss. 62-83). Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Svanberg, I. ve Westerlund, D. (2016). *Muslim Tatar Minorities in the Baltic Sea Region*. Leiden: Brill.
- Święcicka, E. (1997). Den diplomatiska trafiken mellan Sverige, Tatariet och Osmanska riket från Gustav Vasas tid till Karl XII. R. B. Andersson (Yay.Haz.), *Den nordiska mosaiken. Språk- och kulturmöten i gammal tid och i våra dagar* içinde (ss. 291-305). Uppsala universitet: Studentbokhandeln.
- Święcicka, E. (2005). The Collection of Ottoman-Turkish Documents in Sweden. C. Imber, K. Kiyotaki ve R. Murphey (Yay.Haz.), *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province and the West* içinde (C. II, ss. 49-62). London, New York: I. B. Tauris. 49-62.
- Święcicka, E. (2020). *Dictionary of Italian-Turkish Language (1641) by Giovanni Molino: Transcribed, Reversed and Annotated*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Tengberg, E. (1953). *Från Poltava till Bender. En studie i Karl XII:s turkiska politik 1709-1713*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri A-B.
- Tommos, S. (1980). *The Diplomatica Collection in the Swedish National Archives* (Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet 5). Stockholm.
- Tornberg, C. J. (1849). *Codices Arabici, Persici et Turcici Bibliothecae Regiae universitatis Upsaliensis*. Lund: Litteris Berlingianis.
- Törnvall, G. (2011). *From Khotan and Kashghar, Gunnar Jarring and the Jarring Collection*. Stockholm.
- Wahlquist, H. (1994). Svenska forskningsexpeditioner till Centralasien under 1900-talet. S. Rosén ve B. Utas (Yay.Haz.), *Det okända Centralasien - en utmaning för svensk forskning* içinde (25-30). Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Westrin, T. (1890). Turcica: Förteckning öfver i Riksarkivet förvarade ministeriella handlingar. C. T. Odhner (Yay.Haz.), *Meddelanden från Riksarkivet XIV* içinde (411-422). Stockholm.
- Wiklund, K. B. (1989). Transcription of Geographical Names in Central Asia. S. Hedin vd. (Yay.Haz.), *Scientific Results of a Journey in Central Asia 1899-1902* içinde (C. 2, ss. 647-660).
- Zal, Ü. (2014a). Uppsala Üniversitesinde Bulunan Türkçe Eserler. N. Demir, B. Karakoç ve A. Menz (Yay.Haz.), *Turcology and Linguistics. Éva Ágnes Csató Festschrift* içinde (ss. 479-490). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Zal, Ü. (2014b). *The Heritage of Prof. Dr. Walther Björkman*. Uppsala University Library.
- Zetterstéen, K. V. (1930-1935). *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala*. (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis). Uppsala: Uppsala University.

- Zetterstéen, K. V. (1936). Svenska Riksarkivets orientaliska urkunder. *Historisk Tidskrift*, 56, 71-81.
- Zetterstéen, K. V. (1941). Turkiska studier i Sverige. *Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok* içinde (ss. 1-27). Uppsala & Stockholm.
- Zetterstéen, K.V. (1945). *Türkische, tatarische und persische Urkunden im Schwedischen Reichsarchiv, verzeichnet und beschrieben*. Uppsala.
- Zetterstéen, K. V. (1952). De krimiska tatarernas diplomatiska korrespondens med den svenska regeringen. *Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala. Årsbok 1952* içinde (ss. 7-16).